

Boháčová, Ivana; Hrušková, Ivana

**Stará Boleslav : pohřbívání v areálu staroboleslavské kapituly a při kostele
neznámého zasvěcení v jeho sousedství v raném a vrcholném středověku**

Archaeologia historica. 2025, vol. 50, iss. 1, pp. 7-50

ISSN 0231-5823 (print); ISSN 2336-4386 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/AH2025-1-1>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.82345>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](#)

Access Date: 01. 07. 2025

Version: 20250625

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

STARÁ BOLESLAV. POHRŮBÍVÁNÍ V AREÁLU STAROBOLESLAVSKÉ KAPITULY A PŘI KOSTELE NEZNÁMÉHO ZASVĚCENÍ V JEHO SOUSEDSTVÍ V RANÉM A VRCHOLNÉM STŘEDOVĚKU

IVANA BOHÁČOVÁ – IVANA HRUŠKOVÁ

Abstrakt: Příspěvek je věnován základní charakteristice etážových pohřebišť, která obklopují kapitulní baziliku sv. Václava (1039–1046) a dva raně středověké kostely v její blízkosti. Části pohřebišť byly postupně dokumentovány v liniových sondách v několika etapách záchranného výzkumu zejména mezi lety 1997–2005. Řešeny jsou otázky vztahu a chronologie pohřebních areálů, četnosti, prostorové distribuce a charakteru hrobového inventáře. Sledovány jsou změny v pohřebním ritu a hledány možné rozdíly v pohřbívání při bazilice a při blízkém kostele neznámého zasvěcení mezi rozložením jednotlivých kategorií zemřelých (věk, pohlaví). Základní výsledky studia pohřbívání v historickém jádru významné raně středověké lokality, rezidence členů vládnoucího rodu a po polovině 11. století také církevního centra, jsou srovnány s nedávným souhrnem poznatků ze soudobých pohřebišť v pražské aglomeraci.

Klíčová slova: raný středověk – mocenské a církevní centrum – pohřbívání – kapitul – Čechy.

Stará Boleslav. Burials in the grounds of the Old Boleslav chapter and at the church of unknown consecration in its vicinity in the early and high Middle Ages

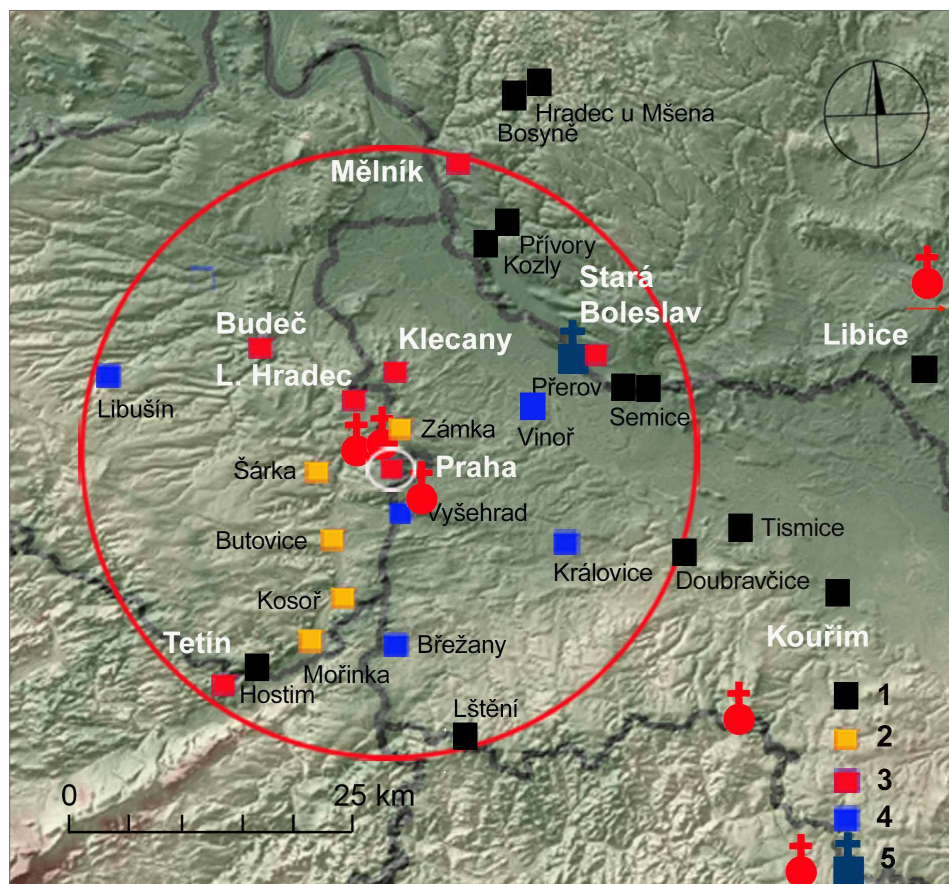
Abstract: This paper examines the basic characteristics of superposition burial sites surrounding the chapter Basilica of St. Wenceslas (1039–1046) and two early medieval churches in its vicinity. Parts of the burial sites were gradually confirmed by line probes in several phases of rescue research, especially in 1997–2005. Issues addressed include the relationship and chronology of the burial complexes, the frequency, distribution and character of grave goods. Changes in burial rites are monitored, as well as possible differences in burials at the basilica and at a nearby church of unknown consecration in the distribution of the different categories of the deceased (age, sex). The basic results of the study of burials in the historical core of a major early medieval site, the residence of the members of a ruling family and, after the mid-11th century, also a religious centre, are compared with a series of recent findings from burial sites from the same period in the Prague agglomeration.

Key words: early Middle Ages – power and religion centre – burials – chapter – Bohemia.

1 Lokalita a stručný přehled jejího výzkumu

Stará Boleslav, nacházející se asi 30 km severovýchodně od Prahy při soutoku Labe a Jizery, náležela od počátku 10. století k hlavním přemyslovským hradům (obr. 1). Opevněné jádro lokality se rozkládalo na úzkém ostrohu vybíhajícím z pravobřežní do labské nivy a rozšiřujícím se směrem k severovýchodu, kde k němu přiléhala intenzivně osídlená plocha předhradí, jehož předpokládané opevnění se nepodařilo prokázat. Boleslav byla rezidenčním sídlem členů přemyslovské dynastie, od poloviny 11. století pak díky založení kapituly knížetem Břetislavem I. i jedním z nejvýznamnějších církevních center raně středověkých Čech. V určitém časovém odstupu od založení kapituly s raně románskou bazilikou sv. Václava v centrální části lokality byly v její blízkosti vybudovány další dva kostely, jeden nejspíše v 11. století jihovýchodně od ní ve vzdálenosti několika málo desítek metrů,¹ druhý, zasvěcený sv. Klimentu a dodnes ve své raně středověké podobě dochovaný, byl kolem nebo po polovině 12. století zbudován v těsném sousedství apsidy jižní lodi baziliky (Boháčová 2003; Štafl 2025). Současně s jeho výstavbou došlo patrně k dalšímu stavebnímu rozvoji kapitulního areálu, což dokládají stavební pozůstatky několika liniových zdí, navazujících přímo na baziliku, objevené postupně v různých sezónách výzkumu a dosud detailně nevyhodnocené.

1 Půdorys zaniklého jednoduchého kostela je dnes vyznačen v dlažbě nám. Sv. Václava.

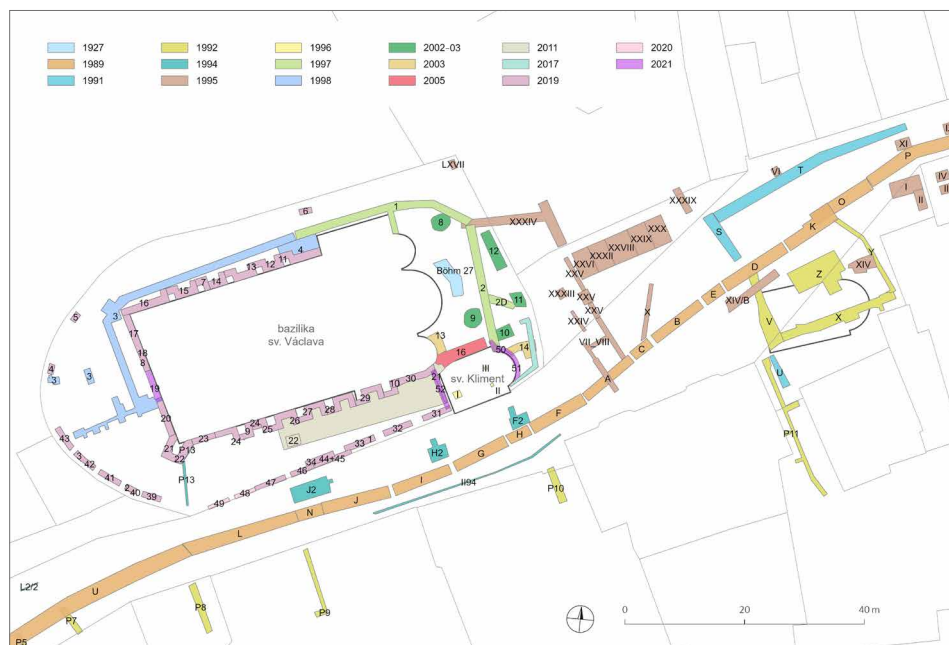

Obr. 1. Stará Boleslav v rámci přemyslovských Čech. Podle Boháčová 2023.

Abb. 1. Stará Boleslav im Rahmen des přemyslidischen Böhmens. Nach Boháčová 2023.

Soustavný archeologický výzkum Staré Boleslavi byl započat až v závěru 80. let minulého století. Do té doby byla lokalitou téměř archeologicky nepoznanou. V roce 1988 byl z iniciativy Městského muzea v Čelákovicih (dále MMČ) ve spolupráci s tehdejším Archeologickým ústavem ČSAV započat rozsáhlý záchranný výzkum, který záhy přerostl ve výzkum systematický. Ten pokračoval až do počátku 21. století. Poté byl záchranný výzkum zajišťován ad hoc různými oprávněnými institucemi. Výzkum, odehrávající se zejména v liniích rýh pro rekonstrukci inženýrských sítí, zasáhl většinu veřejných komunikací a ploch v historickém jádru města (obr. 2; Boháčová–Hrušková 2025, Příloha 2). V centrální části areálu se podařilo místo pouhé dokumentace stěn výkopů, hloubených těžkou technikou, prosadit v trasách sítí standardní záchranný výzkum, kdy byly terény, spadající vesměs do období raného středověku, rozebírány po přirozených vrstvách.

Boleslav patří mocností a kvalitou dochovaných archeologických terénů datovatelných do období 10. až počátku 13. století mezi nejceněnější lokality svého druhu. Zejména při hranách ostrohu, na němž se rozkládá, dosahuje mocnost vrstev raně středověkých terénů mnoha desítek centimetrů, výjimečně až dvou či tří metrů. Mimořádný je i stav dochování terénů odpovídající malé stavební aktivitě v mladších historických obdobích, zejména po husitských válkách. Během nich došlo k významnému poškození zástavby někdejšího přemyslovského hradu, včetně jeho sakrální architektury.

Obr. 2. Stará Boleslav. Centrální část akropole. Rozmístění sond záchranných archeologických výzkumů (1989–2021). Vyznačena rovněž sonda J. Böhma z roku 1927. Přehled výzkumů viz Boháčová–Hrušková 2025, Příloha 3.

Abb. 2. Stará Boleslav. Zentraler Teil der Akropole. Verteilung der Sondierschnitte der archäologischen Rettungsgrabungen (1989–2021). Mit eingezeichnete Sondiergrabung von J. Böhm aus dem Jahr 1927. Übersicht der Grabungen siehe Boháčová–Hrušková 2025, Anhang 3.

Intenzivní archeologická kampaň přinesla rozsáhlý soubor archeologických pramenů, k jehož detailnímu zhodnocení nebyly dostatečné personální ani finanční kapacity, přestože se zpracování podařilo podpořit třemi dílčími grantovými projekty i několika studentskými absolventskými pracemi (FF UK, ZČU, VŠCHT). Zkáze podlehl většina železných artefaktů, včetně nálezů z počátků vývoje lokality, tj. ze závěru středohradištního období. Část luxusních předmětů i osteologických nálezů byla také zničena při povodni, která zasáhla centrální pracoviště Archeologického ústavu v Praze v roce 2002, včetně jeho laboratoří.

Současné zpracování, orientované na postižení změn v historickém jádru lokality v období raného středověku souvisejících se založením nejstarší kolegiální kapituly v Čechách, je podpořeno projektem GA ČR.² Jedním z dílčích, dosud nevyhodnocených témat řešených současným projektem je problematika vývoje a charakteru pohřebních areálů. Doklady intenzivního pohřbívání i ojedinělé hroby jsou na ploše lokality evidovány již od počátku 20. století (Špaček 2003). Pohřbívání prochází vývojem od řadového k etážovému. K označení prostoru určeného k pohřbívání používáme termín pohřebiště, respektive pohřební areály. Ty jsou v kontextu Staré Boleslavi upřednostněny z toho důvodu, že značná část hrobů se váže k raně středověkému období, aniž můžeme vždy stanovit, které hroby náleží již ke středověku vrcholnému (podobně Havrda–Tryml 2021, 217). Termín hřbitov považujeme za vhodnější pro pohřbívání v ohrazeném prostoru spjaté výlučně s vrcholným středověkem a následnými historickými etapami. Takto pohřební areály v historickém jádru Staré Boleslavi definovat nemůžeme.

2 GA ČR 2023–25, r. č. 23-07198S: Raně středověké centrum – topografie, funkce, proměny: přemyslovská Boleslav a její transformace v sídlo kolegiální kapituly (900–1200).

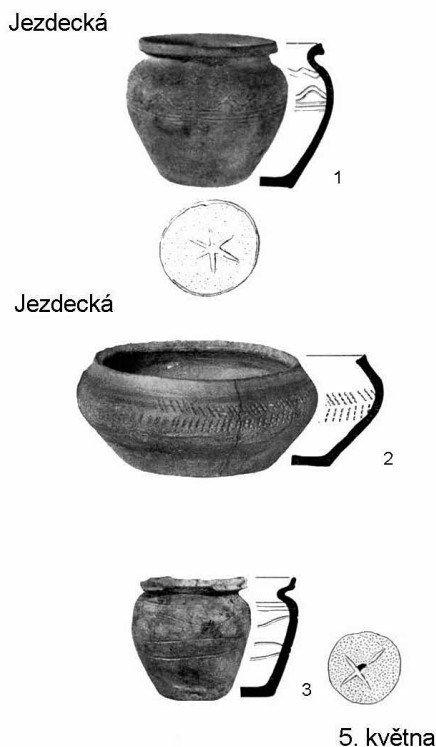
2 Výzkum pohřebišť

2.1 Starší hrobové nálezy a hroby s nejistým datováním

K odkryvu významného středohradištního pohřebiště údajně o několika stech hrobech došlo již v letech 1910–1911 ve východní části předpokládaného předhradí lokality. Jeho přesnější lokalizace, rozsah ani chronologie nejsou známy, čerpat lze pouze ze sporých publikovaných informací (Prokop 1911; Sláma 1977, 153, tab. XL; Špaček 2003). Nálezy s výjimkou dvojice nádob – misky s výzdobou hřebenovými vpichy a nádoby s jednodušší rytou výzdobou vlnicí a rýhami a neprožlabeným, složitěji profilovaným okrajem, typickou pro závěr středohradištního období (ve sbírkách Oblastního muzea Praha-východ v Brandýse nad Labem) – nejsou dochovány (obr. 3:1, 2). Existenci pohřebiště v prostoru předhradí indikuje také nález nepoškozené mladohradištní nádoby z roku 1959, lokalizovaný rámcově mezi ulice Gottwaldova (dnes Boleslavská) a 5. května (obr. 3:3; Sláma 1977, 153).

Z předhradí pocházejí i další hrobové nálezy, jejichž chronologický kontext zůstává nejasný. Koncem 90. let proběhl výzkum v bezprostředním okolí raně barokní baziliky Nanebevzetí Panny Marie (Špaček 1999). Autor výzkumu zde odkryté hroby kladl do období raného středověku. Nálezová situace, dle níž by jejich zahloubení do raně středověké sídelní situace nepřesahovalo 30 centimetrů, však takovému datování neodpovídá. Z vrstvy v nadloží pocházejí četné zlomky raně středověké středohradištní i mladohradištní keramiky (Špaček 1999, 307–308; obr. 4 a 5). Vývoj kulturního souvrství v bezprostředním okolí zmíněného monumentálního poutního kostela není ale dosud dobře poznán.

Na tomto místě je nutno ještě zmínit izolované kosterní nálezy, jejichž vyhodnocení leží mimo téma tohoto příspěvku. Jde jednak o tři hroby nejmenších dětí (*infans I*), které byly odkryty severně baziliky Nanebevzetí Panny Marie při plošném výzkumu (sonda LXX/1996) v jeho jihozápadní části. Hroby byly orientovány ve směru SSZ–JJV, v případě jednoho z dětí (H1) hlavou k JJV. Původní kontext těchto ostatků nelze určit, neboť byly uloženy na povrch podloží v mělkých prohlubních a jejich bezprostřední nadloží bylo tvořeno novověkou vrstvou, případně odbagrováno. Historické nadloží se v těchto místech nedochovalo. Jde o jediné lidské kosterní pozůstatky nalezené v prostoru rozsáhlé sondy, v jejíž severní části bylo dochované historické nadloží, tvořené sídlištními vrstvami raného středověku o mocnosti dosahující mnoha desítek centimetrů.

Obr. 3. Stará Boleslav. Nádobý ze středohradištního pohřebiště při hraně osídlené plochy předhradí a údajný hrobový nález z polohy jižně baziliky Nanebevzetí P. Marie na někdejším přehradí. 1, 2 – nádoby z ulice Jezdecká; 3 – nádoba z ulice 5. května. Podle Sláma 1977, tab. XL.

Abb. 3. Stará Boleslav. Gefäße vom mittelburgwallzeitlichen Gräberfeld am Rand der besiedelten Fläche der Vorburg und ein angeblicher Grabfund aus der Lage südlich der Mariä-Himmelfahrtsbasilika in der ehemaligen Vorburg. 1, 2 – Gefäße aus der Jezdecká-Str.; 3 – Gefäß aus der Straße 5. května. Nach Sláma 1977, Taf. XL.

Obr. 4. Stará Boleslav. Pohřební areály na akropoli a izolované nálezy potenciálního hrobového inventáře. Rekonstrukce rozložení a orientace schematizovaných hrobových jam podle situování odkrytých hrobů a jejich pozůstatků podle terénní dokumentace a záznamů v deníku výzkumu. 1 – hroby; 2 – náhrobní kameny; 3 – záměrné skrumáže kostí v sekundární poloze; 4 – izolované nálezy lebek; 5 – blíže nelokalizovatelné nálezy nádob z roku 1940 (viz obr. 22); 6 – nálezy záušnic.

Abb. 4. Stará Boleslav. Begräbnisareale auf der Akropole und isolierte Funde eines potenziellen Grabinventars. Rekonstruktion der Verteilung und Orientierung der gemäß der Lage der freigelegten Gräber schematisierten Grabgruben und ihre Überreste gemäß der Geländedokumentation und den Einträgen im Grabungstagebuch. 1 – Gräber; 2 – Grabsteine; 3 – absichtliche Ansammlung von Knochen in Sekundärlage; 4 – isolierte Schädelknochen; 5 – nicht näher lokalisierbare Gefäßfunde aus dem Jahr 1940 (siehe Abb. 22); 6 – Schläfenringfunde.

Z centrální části areálu jsou známy hroby zejména z širšího okolí baziliky sv. Václava, především východně a jihovýchodně od ní. Již v roce 1901 došlo těsně při hlavní apsidě baziliky k nálezu hrobu *velmi statného muže* překrytého náhrobním kamenem (Špaček 2003, 29). Hroby těsně východně od hlavní apsidy baziliky i při kostele sv. Klimenta byly poté v roce 1927 zjištěny výzkumem J. Böhmy (Špaček 2003; Boháčová 2006).

Větší počet hrobů údajně řadového pohřebiště byl zničen v ulici M. Švabinského při budování kanalizace v roce 1940 (Sláma 1977, 153). Inventář se s výjimkou dvou nádob s typickou středohradištní hřebenovou výzdobou (vlnice, vpichy) nedochoval (Sláma 1977, tab. XL:1, 6).

Detailní poznatky chybí také pro kosterní pozůstatky novorozence, které byly nalezeny izolované při jižní hraně akropole (sonda 7/2002). Tentokrát však byly drobné kůstky dětského skeletu odkryty v nestandardním uložení na hraně základového vkopu gotické hradby. Antropologické posouzení chybí, neboť nález předaný do antropologické laboratoře v ARÚ AV ČR v Praze byl zničen při povodni v roce 2002.

2.2 Hrobové nálezy z výzkumů mezi lety 1989–2019

Novější záchranné výzkumy zachytily v historickém jádru Staré Boleslavi pohřbívání na několika místech (obr. 4). Charakter výzkumu neumožnil pohřební areály odkrývat plošně. Ve většině případů byly hroby v mnohanásobných superpozicích prořaty rýhami pro inženýrské sítě a vyňaty byly jen části zjištěných skeletů. Celkový počet zachycených hrobových jam vesměs

s ostatky v primární poloze (v ojedinělých případech byly dokumentovány pouze části skeletu v řezu, někdy i pouhá hrobová jáma) v obou areálech dosahuje podle současného stavu zpracování 413 jednotek. Do tohoto počtu nejsou zahrnuty záměrně druhotně uložené ostatky, zjištěné celkem v 57 případech. Krom toho byly vzhledem k velkému množství přemístěných jednotlivých kostí v zásypech hrobů evidovány také osamocené nálezy lebek (28 případů, pouze areál při bazilice a kostele sv. Klimenta). Nejhustší pohřbívání je doloženo při bazilice sv. Václava a sousedícím kostele sv. Klimenta v rámci současného areálu NKP, vymezeného ohradní zdí respektující snad zčásti historickou dispozici prostoru souvisejícího s kapitulou. Zde byly zjištěny až desetinásobné superpozice hrobů. Další raně středověké pohřebiště prořaly opakované výkopy vedoucí ulicí M. Švabinského a k nim kolmé přípojky v ploše náměstí Sv. Václava. Ty také zasáhly pozůstatky do té doby neznámého jednolodního (raně?) románského kostela, který zanikl již ve středověku a jehož zdívo bylo tehdy ve značné části vyrabováno. Také tento kostel byl obklopen hroby ve vícečetných, až pětinasobných superpozicích. Hustota pohřbů významně klesá přibližně ve vzdálenosti ca 12 metrů od kostela, za touto hranicí se objevují již jen osamocené hroby. Několik raně středověkých hrobů bylo zachyceno také mimo zmíněné koncentrace hrobových nálezů kolem sakrálních staveb v trase dnešní komunikace, a to jak jižně, tak východně od baziliky sv. Václava. Nejistou indicií hrobů jsou některé nálezy předmětů, které by mohly souviset s hrobovým inventářem, souvislost s pohřbíváním však nelze vzhledem k absenci kosterních pozůstatků prokázat (nádoby, záušnice; obr. 4:5, 6).

3 Metody výzkumu

3.1 Terénní výzkum a dokumentace

Charakter výzkumu hrobových nálezů byl dán typem výzkumu, který byl ve všech etapách zcela podřízen harmonogramu, rozsahu a postupu rekonstrukčních prací. V prostoru opevněného jádra lokality (akropole) bylo možné hroby odůvodněně předpokládat zejména v okolí stojící raně středověké sakrální architektury – baziliky sv. Václava a sousedícího kostela sv. Klimenta. Ani zde ovšem nebyl umožněn rozsáhlejší plošný výzkum a kosterní pozůstatky byly odkrývány vždy jen v rozsahu liniových výkopů pro inženýrské sítě (sondy 1–3/97, 4/98, 11–12/03, 2019) či jiných aktivit, souvisejících s odvodněním či revitalizací areálu (sondy 8–10/02–03, 13/03, 16/05). Dokumentována a vyzvednuta tak mohla být jen ta část skeletu, která se nalézala v jejich ploše. Výjimkou byly dvě menší revizní sondy v místech drobných plošných výzkumů J. Böhma z 20. let (sondy 4/1998 při Vrábské kapli baziliky a 14/2003 za apsidou kostela sv. Klimenta), které byly znovu otevřeny a dokumentovány po neohlášeném snížení terénu stavbou (Boháčová 2005; 2006). Hroby byly ale zachyceny i v místech mimo kapitulní areál, kde jejich výskyt nebyl ve vyšším počtu očekáván. Za zcela tristní lze označit situaci při východním okraji náměstí Sv. Václava, kde byl objeven třetí, dříve nepředpokládaný zaniklý raně středověký kostel a kde by bylo vhodné kvůli hustotě sítí přistoupit k plošnému odkryvu jej obklopujícího pohřebiště. Na místo toho byla plocha náměstí postupně rozbrázděna (1989–1995) výkopy pro vedení jednotlivých typů sítí, a to nejen ve směru východ–západ, ale i sever–jih, což mělo pro část pohřebiště naprosto devastující dopad. Torza ostatků, narušených příčně rýhami, zůstala pod dlažbou náměstí (obr. 5). Vyzdvižení celých skeletů se nepodařilo s investorem rekonstrukčních prací vyjednat. Umožněno bylo položení jen jedné plošně omezené sondy v severním sousedství zaniklého kostela (sonda Z). Torzovitost tělesných pozůstatků vyzdvižených při záchranném výzkumu má přímý dopad na možnosti jejich odborného vyhodnocení. Během rekonstrukčních prací v trase ulice M. Švabinského v první polovině 90. let byly krom toho opakovaně narušeny hroby při někdy i neohlášených skrývkách či bagrování těžkou technikou. V takových případech byly sice po zákroku archeologa zemní práce zastaveny, ale dokumentována byla již jen torza lidských skeletů ve stěnách jam či na povrchu poškozeného terénu (zvl. sondy J2, F2/1994). V prostoru náměstí Sv. Václava také došlo dvakrát k sesuvu nesoudržné písčité zeminy do vyhloubených

Obr. 5. Stará Boleslav 1992. Sonda Y v trase přípojky pro plyn o šíři ca 70 cm prořezala část pohřebiště při kostele neznámého zasvěcení. Sonda vedená ve směru sever–jih východním okrajem náměstí Sv. Václava zachytila hroby ležící ve vzdálenosti několika málo metrů východně a severovýchodně od apsidy zaniklého kostela. Foto I. Boháčová.

Abb. 5. Stará Boleslav 1992. Sondierschnitt Y in der ca. 70 cm breiten Gasanschlussstrasse verläuft quer durch einen Teil des Gräberfeldes an der Kirche mit unbekanntem Patrozinium. Der in Nord-Süd-Richtung durch den Ostrand des Wenzelsplatzes geführte Sondierschnitt erfasste die Gräber, die in wenigen Metern Entfernung östlich und nordöstlich von der Apsis der verschwundenen Kirche liegen. Foto I. Boháčová.

rýh, v nichž nebyla dokončena dokumentace (sondy U a X/1991–92). Nepříznivé podmínky, za nichž probíhal záchranný výzkum, se samozřejmě projevily na stavu dokumentace nálezů. Chybí části fotografické dokumentace, jindy i půdorysná dokumentace kresebná. Někdy je informace o nálezu či jen prosté evidenci hrobu zaznamenána jen v terénních poznámkách například pouze ve formě zachycení jeho stratigrafické pozice.

Přítomnost antropologů při dokumentaci a vyzvedávání kosterních pozůstatků nebyla z výše uvedených důvodů reálná. Tyto činnosti zajišťovali jak autoři výzkumu, tak další odborní pracovníci ARÚ Praha či technici MMČ, jakož i průběžně najímaní a zaškolovaní brigádníci. Obtíže činilo rovněž možné přiřazení kosterních pozůstatků odkrytých v na sebe navazujících sondách v různých etapách výzkumů (s několikaletým odstupem) a uložených vesměs v mnohačetných superpozicích k jednomu jedinci (zvl. sonda 2/1997 a sondy 8 a 10/2003, které se jí dotýkaly). Ne vždy se podařilo navázat na předchozí číselnou řadu evidovaných hrobů. Není výjimkou, že hroby odkryté v další sezóně výzkumu, či dokonce v jiné sondě téže sezóny byly číslovány novou číselnou řadou počínaje číslem 1. Při zpracování hrobových nálezů tato skutečnost, zejména nejsou-li uvedeny kompletní identifikační údaje (tj. př. č., rok a sonda nálezů, kontext), může vést k jejich záměně a následně i chybným interpretacím.

3.2 Sekundární zpracování pohřebiště

Prvé antropologické vyhodnocení nálezů z let 1989–1996, které byly postupně předávány do příslušného oddělení Národního muzea, bylo provedeno M. Stloukalem (Stloukal b. d.; b. d.a). Zpracování několika hrobů z mladších výzkumů se v souvislosti se zpracováním výjimečného nálezů rakve s kruhovými úchyty při kostele sv. Klimenta (Boháčová–Hošek 2014) ujala

P. Stránská (Stránská 2014; 2015).³ V roce 2015 byl veškerý antropologický materiál z dílčích etap záchranného výzkumu ve Staré Boleslavi (1988–2005) předán Městským muzeem v Čelákovicih prostřednictvím ARÚ Praha Národnímu muzeu. K jeho vyhodnocení mohlo být přistoupeno až v rámci současného projektu GA ČR. Výzkum kosterních pozůstatků se aktuálně zaměřuje nejen na otázky osteologické analýzy, ale i na vyhodnocení analýzy izotopů, směřující k posouzení kvality stravy populace pohřbené na boleslavských pohřebištích. Dílčí studie bude věnována i patologiím. Výsledky těchto analýz budou prezentovány samostatně jednak příslušnými odborníky na stránkách odborných časopisů, jednak v on-line databázi THANADOS (viz níže).

K vyhodnocení archeologických pramenů vztahujících se k tématu pohřbívání byl využit GIS. Prostorové zobrazení zachycuje rozložení hrobů kolem jednotlivých sakrálních staveb a umožňuje určit rámcový rozsah jednotlivých pohřebních areálů. Vzhledem k limitované výpovědi pramenů získaných záchranným výzkumem nejsou prezentovány reálné situace často jen torzálně zachovaných hrobových jam, ale jámy stylizované, které umožňují sledovat rozmístění i superpozice hrobů. Jámy jsou zobrazeny ve třech základních velikostech – nejmenší děti (*infans I–II*), děti nad 6 let (*infans III*) a dospělí včetně mladistvých jedinců (*juvenis*). GIS bude využíván nejen pro prezentaci prostorového rozmístění hrobových nálezů či různých forem pohřebního ritu, ale i pro prostorové rozložení různých typů antropologických zjištění (např. patologie).

Vzhledem k významu lokality, ke kvalitě a komplikovanosti dochovaných raně středověkých souvrství byl alespoň limitovaný počet vzorků z kosterních pozůstatků z nosných stratigrafií datován radiouhlíkovou metodou. Cílem analýzy bylo exaktní metodou ověřit chronologii a interpretaci nálezových situací vycházející z archeologických a historických pramenů. Jejich součástí byly nejen dílčí pohřební horizonty, ale také například doklady vývoje zástavby kapitulního areálu a centrální části areálu přemyslovského hradu jako celku. Radiokarbonová analýza proběhla v několika etapách (v letech 2014–2015 a 2023–2420: Boháčová–Košťová 2024; Světlík 2015; 2023; 2024).⁴

3.3 Databáze THANADOS

Databáze vznikla v roce 2019 v rámci projektů MEDCEM⁵ při Akademii věd ČR a THANADOS⁶ Rakouské akademie věd.⁷ THANADOS je on-line repozitář,⁸ jenž si klade za cíl evidovat a prezentovat data získaná při výzkumech pohřebišť zkoumaných badateli z řad archeologů, antropologů a dalších příbuzných oborů. Projekt původně zahrnoval Českou republiku a Rakousko, ale postupně se zapojují další regiony východní části střední Evropy. Původním tématem byla analýza společností na východní periferii franské říše, neboť data z pohřebišť jsou pro téma, kterému chybí písemné záznamy, důležitým pramenem. Digitálním řešením bylo pověřeno Rakouské centrum pro digitální humanitní vědy a kulturní dědictví (Austrian Centre for Digital Humanities and Cultural Heritage, ACDH-CH) Rakouské akademie věd. Partnerem projektu je software OpenAtlas, jenž zprostředkovává každému pohřebnímu areálu v databázi vlastní interaktivní mapové zobrazení. Každá entita v databázi (pohřebiště, hrob, pohřeb, nález) je opatřena jedinečným trvalým odkazem, který lze užít jako relevantní citaci v odborné literatuře. Jako výstup tohoto projektu vznikl on-line repozitář všech do té doby (do roku 2021) publikovaných raně středověkých pohřebišť z oblasti dnešního Rakouska, řešeným obdobím byl raný středověk

3 Veškeré dosud provedené dílčí odborné posudky a posudky nově vzniklé v rámci běžícího projektu GA ČR budou po jeho ukončení souborně předány archivu ARÚ Praha.

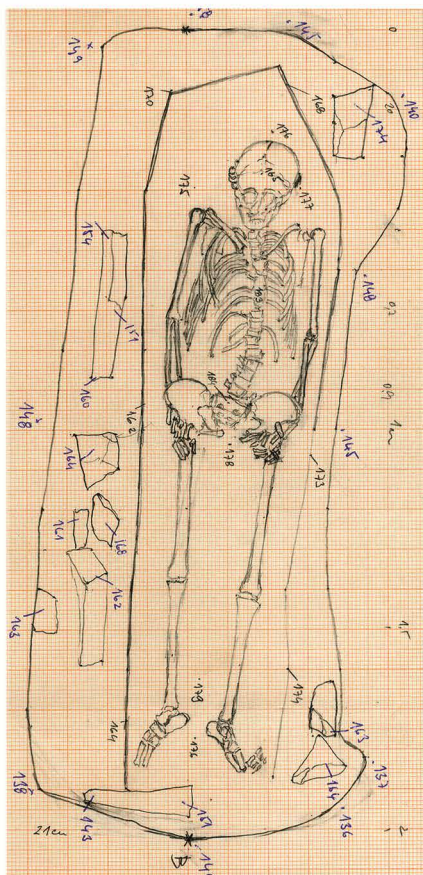
4 V letech 2014–2015 šlo o 8 vzorků, 9 vzorků v roce 2023, 10 vzorků v roce 2024. Dílčí ověřovací analýzy proběhnou ještě v období 2024/2025. V letech 2014–2015 byl při metodě konvenčního datování použit revidovaný kalibrační program Calib 7.0.2 a kalibrační křivka IntCal13. Pro určení stáří vzorků metodou AMS byl v letech 2023 a 2024 použit kalibrační program OxCal 4.4 spolu s kalibrační křivkou IntCal20. Pro celkové vyhodnocení získaných dat a jejich komparaci s archeologickými a historickými poznatky bylo využito pravděpodobnostní modelování.

5 Medieval Cemeteries at the Periphery of the Carolingian World (MEDCEM), <https://thanados.net/about/medcem>.

6 The Anthropological and Archaeological Database of Sepultures (THANADOS), <https://thanados.net/about/thanados>.

7 Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i. (ARÚ), Rakouský archeologický ústav (Österreichische Akademie der Wissenschaften, ÖAW) a Přírodovědné muzeum Vídeň (Naturhistorisches Museum Wien, NHM). Projekt byl financován z programu goldigital NextGeneration Rakouské akademie věd (GDND 2018 039).

8 Viz <https://thanados.net>.

 INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY OF THE CAS PRAGUE	AMCR Fieldwork Event: C-9154222A https://amcr.aiscr.cz/arch-z/akce/detail/C-9154222A	THANADOS Entity: 179321 https://thanados.net/entity/179321
Location: Stará Boleslav, parc. num. 2676/1		
Circumstances: Rescue excavations during the construction of utilities in M. Švabinského Street and St. Wenceslas Square		
Description: Gr 12/1989	Trench: J	Scale of plan: 1:10 Date of documentation: 24. 8. 1989

Obr. 6. Hrob 12/89 v sondě J s opukovým obložením dřevěné konstrukce – patrně svislých desek, záušnicemi a kostěným prstýnkem. Foto a snímek primární dokumentace výzkumu s pozůstatky dřev ve standardizované tabulce, vytvořené pro on-line databázi THANADOS.

Abb. 6. Grab 12/89 in Sondierschnitt J mit Plänensteinen verkleideter, offenbar aus senkrechten Brettern bestehender Holzkonstruktion, Schläfenringen und kleinem Knochenring. Foto und Aufnahme der Primärdokumentation der Grabung mit Holzüberresten in standardisierter Tabelle, erstellt für Online-Datenbank THANADOS.

(600–1100). Od roku 2022 THANADOS koordinuje Přírodovědné muzeum ve Vídni (NHM). Nová pohřebiště jsou přidávána na základě projektů a platforma je otevřená pro hostování dat-setů dnes už z libovolného období (aktuální rozpětí 400–2000).

Prostřednictvím jmenované on-line databáze budou prezentovány i staroboleslavské pohřební areály.⁹ Nyní jsou v editačním prostředí vkládána data k jednotlivým hrobům,

9 Viz <https://thanados.net/entity/179321>.

včetně aktuálně prováděných antropologických analýz. Pro tento účel byly vytvořeny standardizované tabulky se snímkem kresebného plánu, fotografiemi (pokud je obojí ideálně k dispozici) a s identifikačními údaji – č. hrobu, sonda, rok, ID výzkumu v Archeologické mapě České republiky (AMČR)¹⁰ a s jedinečným odkazem na entitu hrobu v databázi. V maximálně možném rozsahu jsou, s ohledem na širší mezinárodní spektrum badatelů, data vkládána v anglickém jazyce, včetně zmíněné tabulky (obr. 6). Prohlížení záznamů v databázi bude možné v digitálním katalogu a interaktivní mapě. Na základě vložených dat bude možné vytvářet mapové vizualizace a grafy a provádět srovnání s jinými lokalitami.

4 Pohřbívání při bazilice sv. Václava a při kostele sv. Klimenta

4.1 Počátky pohřbívání

Počátky pohřbívání v centrální části někdejšího hradu, tj. v bezprostředním okolí baziliky sv. Václava, nebylo možné na základě archeologických poznatků jednoznačně stanovit. Výzkumy ani v jednom případě nezjistily hrob, který by byl poškozený základy či vkopem baziliky (založena 1039–1046). Stratigraficky nejstaršími záměrně uloženými ostatky jsou kosterní pozůstatky situované v sekundární poloze v mělké jámě, vyhloubené z povrchu zásypu vkopu baziliky při její jižní apsidě (sonda 13/03, H 238). Po antropologické analýze bylo zřejmé, že jde o kostru jednoho jedince (ženy), nikoliv o pozůstatky více hrobů. Toto zjištění ovšem otázkou, zda šlo o hrob starší než bazilika a narušený přímo při její výstavbě, nebo o hrob porušený až nejstaršími hroby při bazilice, neřešilo.

Problematika počátků pohřbívání může souviset s historicky známým kostelem sv. Kosmy a Damiána, u jehož vchodu dle vyprávění legendistů skončil v roce 935 kníže Václav. Tento kostel snad stával ve východní části baziliky, konkrétně bývá hledán při severní, tzv. Vrábské kapli. Tam je také místo, s nímž je sklon panovníka církevní tradicí spojován. Jasnou oporu pro tuto hypotézu zatím nemáme. S velkou pravděpodobností ale můžeme předpokládat, že tělo knížete bylo před translací do Prahy dočasně uloženo někde v blízkosti kostela, ne-li přímo v jeho interiéru. Každopádně lze i na základě analogií se situací na dalších přemyslovských hradech usuzovat (např. Budeč: Bartošková–Štefan 2006, 737; Boháčová 2011, 371), že kostel i okolí kostela mohlo být pro ukládání některých příslušníků místní elity jako místo posledního odpočinku využíváno.

K ověření možné přítomnosti hrobů starších než výstavba baziliky před polovinou 11. století byla využita radiokarbonová analýza výše zmíněných ostatků (H 238). Data 899–1025 AD, tedy s intervalem spadajícím před historicky známé datum výstavby baziliky, pohřbívání v době před založením baziliky potvrzují. Radiokarbonová analýza ovšem ukázala, že do shodného období spadají i některé další stratigraficky nejstarší hroby, které opět není možné datovat daty absolutní chronologie na základě výpovědi archeologických pramenů. Keramický inventář vrstev tohoto období není dostatečně chronologicky citlivý, hroby neleží na bázi kulturního souvrství a vesměs je jejich stratigrafická pozice silně poškozena mladším vývojem. Exaktně datovanými hroby, které náleží do období staršího, než je výstavba baziliky, jsou v jejím blízkém okolí H57 (sonda 1/1997) s daty 991–1042 AD, který leží pod ohradní zdí přizděnou k severní kapli baziliky, H92 (sonda 2/1997) s daty 992–1029 AD, uložený před výstavbou severojižního úseku téže zdi při kostele sv. Klimenta, jehož vkop (kostel založen kolem nebo po polovině 12. století) ji porušuje, a H229 (sonda 16/05) s daty 992–1034 AD, který leží na bázi pohřebního horizontu, poškozeného vkopem pro kostel sv. Klimenta (obr. 7). Tyto hroby náleží k několika málo hrobům, které lze vzhledem k jejich stratigrafické pozici klást bezpečně do období před výstavbu kostela sv. Klimenta a které byly původně vztahovány až k pohřebnímu horizontu, jenž souvisí s pohřbíváním při bazilice po jejím založení.

¹⁰ Viz <https://amcr.aiscr.cz/>.

Obr. 7. Rozmístění hrobů s radiouhlíkovým datováním spadajícím do intervalu předcházejícího a následujícího historicky doložené datum vzniku staroboleslavské kapituly. 1a – pohřby před rokem 1039; 1b – sekundárně uložené ostatky – H238; 2 – pohřby po roce 1039. Přehled datovaných hrobů viz tab. 3.

Abb. 7. Verteilung der Gräber mit Radiokarbonatierung, die in das Intervall des vorhergehenden und anschließenden historisch belegten Entstehungsdatums des Altbunzlauer Kapitels fallen. 1a – Bestattungen vor 1039; 1b – sekundär begrabene Gebeine – Grab H238; 2 – Bestattungen nach 1039. Übersicht der datierten Gräber siehe Tab. 3.

4.2 Charakter pohřebiště, pohřební ritus

V blízkém okolí baziliky a kostela sv. Klimenta, které prořaly liniové sondy, bylo až v desetinásobných superpozicích zachyceno 289 hrobů a 48 skrumáží sekundárně záměrně uložených lidských ostatků. Do evidence vstoupilo dále 28 osamocených nálezů lebek vyzdvížených z vrstev pohřebního horizontu. Lze předpokládat, že ty části areálu, které byly prořaty sondami záchranného výzkumu, sloužily jako místo posledního odpočinku rámcově 340–370 jedincům. Alespoň v mladších horizontech se jedná o pohřebiště etážové. Jednoznačně přiřadit jednotlivé hroby k nejmladší fázi raně středověkého pohřbívání a fázi vrcholně středověké lze pouze v případech, kdy se hroby nacházejí v nadloží vkopu pro kostel sv. Klimenta. Těch je však limitovaný počet a jiný předěl v pohřebních horizontech k dispozici nemáme. Ukládána k poslednímu odpočinku zde byla celá populace, zastoupeny jsou hroby mužské (*males*), ženské (*females*) i dětské (*infans*), včetně ženy zesnulé v pokročilém stupni těhotenství. Zastoupení pohřbených při bazilice a kostele sv. Klimenta podle pohlaví a rámcově věku je prezentováno v tab. 1.¹¹

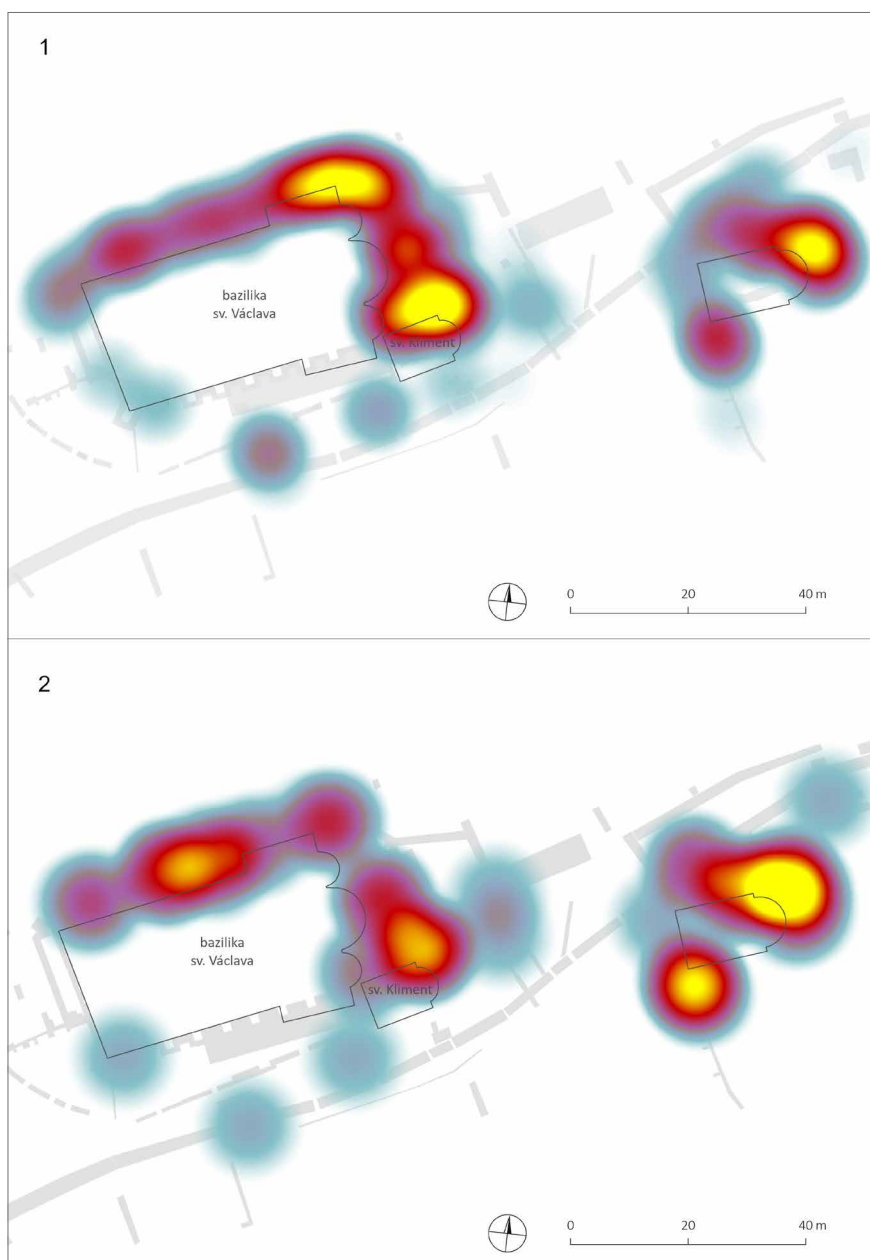
Nejhustší pohřbívání bylo zjištěno v těsném severním sousedství kostela sv. Klimenta a při severovýchodní části baziliky (obr. 8:1). Směrem západním pohřby řídnou. Nejasná je situace podél jižní lodi baziliky, kde byly zatím zjištěny jen ojedinělé hroby. Zahloubení výkopů (sondy ZAV v letech 2011 a 2019) zde ale nepřesahovalo 100 cm, což je úroveň kolem nivelety

11 Kategorie zemřelých dle věku – *foetus*: plod; *infans I*: 0–12 měsíců; *infans II*: 1–6 let; *infans III*: 7–14 let; *juvenis*: 15–18 let; *adultus*: dospělý bez rozlišení.

Tab. 1. Stará Boleslav – akropole 1989–2021. Sumarizace dat o kosterních pozůstatcích a srovnání pohřebních areálů. 1 – kategorie kosterních pozůstatků dle věku; 2 – kategorie kosterních pozůstatků dle pohlaví; 3, 4 – počty dle kategorií (N – nejisté určení) a jejich součet; 5 – počty dle jednotlivých kategorií a jejich součet pro oba areály celkem; 6 – celkový počet hrobů *in situ* (H). 6 – skrumáže kostí (S) a izolované lebky (L) v sekundární poloze celkem. ND – nelze určit; NA – absence antropologické analýzy.

Tab. 1. Stará Boleslav – Akropole 1989–2021. Summierung der Daten von Knochenüberresten und des Vergleichs der Begräbnisareale. 1 – Kategorie der Knochenüberreste nach Alter; 2 – Kategorie der Knochenüberreste nach Geschlecht; 3, 4 – Anzahl nach Kategorien (N – unsichere Bestimmung) und ihre Summe; 5 – Anzahl nach einzelnen Kategorien und ihrer Summe für beide Areale insgesamt; 6 – Gesamtanzahl der Gräber *in situ* (H). 6 – Knochenansammlung (S) und isolierte Schädel (L) in Sekundärlage insgesamt. ND – nicht bestimmbar; NA – fehlende anthropologische Analyse.

			AREÁL PŘI BAZILICE SV. VÁCLAVA A KOSTELE SV. KLIMENTA			AREÁL PŘI KOSTELE NEZNÁMÉHO ZASVĚCENÍ		OBA AREÁLY		CELKEM
		1	2	3		4		5		6
A – v primární poloze		adultus	females	33 + 17N = 49	199	13 + 6N = 19	76	68	275	413
			males	50 + 22N = 70		17 + 15N = 32		102		
			ND	43		29		72		
			NA	37		3		40		
		juvenis	males	3 + 2N = 5	14			5	14	
			ND	9			9			
		infans		10	58		38	10	104	
		infans III		15		9		24		
		infans II		21 – 2 = 19		22		41		
		infans I–II				2		2		
		infans I		16 – 2 = 14		5		19		
		foetus		1	1			1	1	
		ND			10		9	9	19	
		NA			7		1	8	8	
celkem H			289		124		413			
B – sekundární uložení	skrumáže kostí	adultus	females	1	6	2	5	3	11	85
			males			1		1		
			ND	5		2		7		
		juvenis		1	1			1	1	
		infans		1	2		2	1	4	
		infans II		1		2		3		
		NA			39		2	41	41	
		celkem S			48		9		57	
	lebky	adultus	males	2	3			2	3	
			ND	1				1		
		infans II		1	2			1	2	
		infans I		1				1		
		NA			23			23	23	
			celkem L			28			28	
		celkem S+L			76		9	85		
CELKEM H + S + L					365		133		498	

Obr. 8. Intenzita pohřbívání u obou pohřebních areálů vyjádřena v prostředí GIS tzv. tepelnou mapou (Heat Map). Oproti plošnému zobrazení lépe vyjadřuje vícenásobné superpozice hrobových jam, tj. intenzitu etážového pohřbívání v konkrétních úsecích jednotlivých sond. Barevné schéma se plynule mění od studených (řídka hustota) po teplé tóny (vysoká hustota). 1 – intenzita pohřbívání zahrnující všechny jedince, včetně ostatků dokumentovaných v sekundárním uložení (lebky a skru-máže kostí); 2 – intenzita pohřbívání u skupiny antropologicky určené jako pohřby děti do 6 let věku (*infans I–II*).

Abb. 8. Bestattungsintensität bei beiden Begräbnisarealen dargestellt in GIS Umgebung auf einer sog. Heat Map. Gegenüber einer Flächendarstellung stellt dies eine mehrfache Superposition von Grabgruben, d.h. die Intensität einer Etagenbestattung in konkreten Abschnitten der einzelnen Sondierschnitte besser dar. Das Farbschema ändert sich fließend von kalten (geringe Dichte) zu warmen Tönen (hohe Dichte). 1 – Alle Individuen enthaltenden Bestattungen, einschließlich der in sekundärer Lage dokumentierter Gebeine (Schädel und Knochenansammlung); 2 – Bestattungsintensität bei der anthropologisch als Bestattungen von Kindern bis 6 Jahren bestimmten Gruppe (*Infans I–II*).

172 m n. m., v níž se vesměs v okolí baziliky začaly projevovat první hrobové jámy. Posoudit nelze ani rozsah pohřbívání před západním průčelím baziliky. Zřejmě někdy po polovině 12. století byla ke střední části průčelí přistavěna konstrukce, jejíž jižní křídlo tvoří zeď z pravidelných pískovcových kvádrů. Severní křídlo, zachycené sondami 3/1998 a 18/2019, bylo silně narušené a zčásti destruované. Rozměry stavby, s níž zdíva souvisela, ani její funkci neznáme. Jižní křídlo bylo evidováno v délce nejméně 15 metrů a směřuje k západu. Zachyceny byly i konstrukce na něj kolmé, nelze však jednoznačně určit, zda jde o dodatečné a podstatně mladší přístavby, nebo jsou součástí původní dispozice. Někde chybí detailní dokumentace, jinde je zdivo evidentně přezděno v mladším období. Lze však usuzovat, že po pozdější přestavbě a zaklenutí stavba sloužila jako knihařská dílna, a to vzhledem k nálezům četných nepoužitých garnitur pozdně středověkých knižních kování (Špaček–Boháčová 2000). V sondách protínajících plochu severně a jižně od stavby bylo několik hrobů zachyceno, žádný z nich nebyl touto konstrukcí porušen. Zda hroby byly ukládány i před celé západní průčelí baziliky, ověřit tedy nelze, i když příliš pravděpodobné to není vzhledem k tomu, že tímto směrem je orientován hlavní vstupní portál baziliky.

Ve starších stratigrafických pozicích se setkáváme výlučně se standardním uložením ostatků – hroby zachovávají orientaci západ–východ s určitými výchylkami více hlavou k jihu a nohama k severu a rukama uloženými podél těla. Jednoznačně převažuje poloha respektující situování baziliky sv. Václava (JZZ–SVV), ovšem u hrobů, které jsou přetřaty sondou příčně a je zastížena pouze jejich okrajová část, nelze přesnou orientaci spolehlivě stanovit. U některých nejstarších hrobů (mj. dvou dětských) spadajících do horizontu pohřbů po výstavbě baziliky, ale před výstavbou kostela sv. Klimenta byla doložena orientace respektující směr západ–východ. V mladších pohřebních horizontech se častěji objevuje různá poloha horních končetin, které jsou složeny v klíně, na bříše, případně jedna ruka je podél těla a druhá zaujímá různé polohy. U hrobů ve starší stratigrafické pozici a se standardním uložením registrujeme často kamenné obložení. Výjimku představuje H96 (obr. 9; sonda 3/1998). Zemřelý má ruce uložené v klíně, hrobovou jámu ale v tomto případě lemují několik pravidelně uložených opukových kamenů. V zásypu hrobu byla nalezena záušnice, jejíž příslušnost k hrobu není jistá. Hrob se patrně nachází na rozhraní vrstev raného a vrcholného středověku, jeho pozici se ale nepodařilo na řezech identifikovat. Výrazné odchylky od standardního uložení pohřbu byly zjištěny ve čtyřech případech. Zemřelý v H5 v sondě 1/97 má nohy překříženy, pravá ruka leží na prsou, levá na bříše a ostatky jsou uloženy hlavou k východu (obr. 10). Kostra byla odkryta na dně nedatovaného rabovacího výkopu, kterým bylo rozebráno zdivo liniové konstrukce přizděné k nároží severní kaple baziliky sv. Václava. Poloha kostry H7 v těžce sondě vykazuje znaky nepietně pohřbené osoby, respektive osoby, která byla podle polohy dolních končetin pohozena do jámy. Neúplně odkrytý hrob zachovává rámcově shodnou orientaci jako hroby okolní. Oba hroby náleží do nejmladší části stratigrafie a pro jejich dataci nemáme žádnou oporu. Třetím nestandardně uloženým pohřbem je kostra malého dítěte spočívající ve stloukané rakvi hlavičkou k východu (H241/19; obr. 11:1a, b). Byl odkryt na dně rozměrné oválné jámy značně přesahující rozměry rakve v sondě 23/19 ve svrchní části pohřebního horizontu na úrovni dna sondy. Charakter záchranného výzkumu ani zde neumožnil datování nálezové situace. Jeden z hrobů s nestandardním uložením při bazilice byl rovněž dokumentován již v roce 1927. Jde o hrob XX/27, který byl uložen v superpozici nad několika dalšími standardně orientovanými pohřby. Hlava směřovala k jihu, nohy k severu, ruce byly zkřížené na prsou.

Hrobové jámy nejstarších pohřbů jsou mírně zahloubeny do písčitého podloží, některé spočívají na jeho povrchu. Hroby v nadloží jsou pak již součástí postupně se vytvářejícího pohřebního homogenizovaného horizontu. Pokud se podařilo identifikovat tvary hrobových jam, jde o jámy s kolmými nebo mírně sešikmenými stěnami ve tvaru obdélníka se zaoblenými rohy. Respektují rozměry zemřelého, u nejmenších dětí bývá ale hrobová jáma obtížně identifikovatelná, vesměs nebývá patrná vůbec. Zahloubení hrobových jam nebylo vzhledem k charakteru výzkumu a torzovitosti nálezových situací sledováno, neboť ve většině případů není možné věrohodně jejich původní hloubku stanovit.

Obr. 9. Hrob 96/98 v sondě 3. Hrob s tradičním obložením kameny po obvodu hrobové jámy, odpovídající standardní úpravě mladohradištních hrobů, a současně s rukama položenými v klině, což je pozice, s níž se setkáváme až v období závěru raného a na počátku vrcholného středověku. Tato kombinace je zde ojedinělá. Foto autoři výzkumu.

Abb. 9. Grab 96/98 in Sondierschnitt 3. Grab mit traditioneller Steinverkleidung um den Umfang der Grabgrube, was der Standardherrichtung jungburgwallzeitlicher Gräber entspricht; gleichzeitig mit in den Schoß gelegten Händen, was eine Lage ist, der wir erst gegen Ende des Frühmittelalters und am Anfang des Hochmittelalters begegnen. Diese Kombination ist hier einzigartig. Foto Autoren der Grabung.

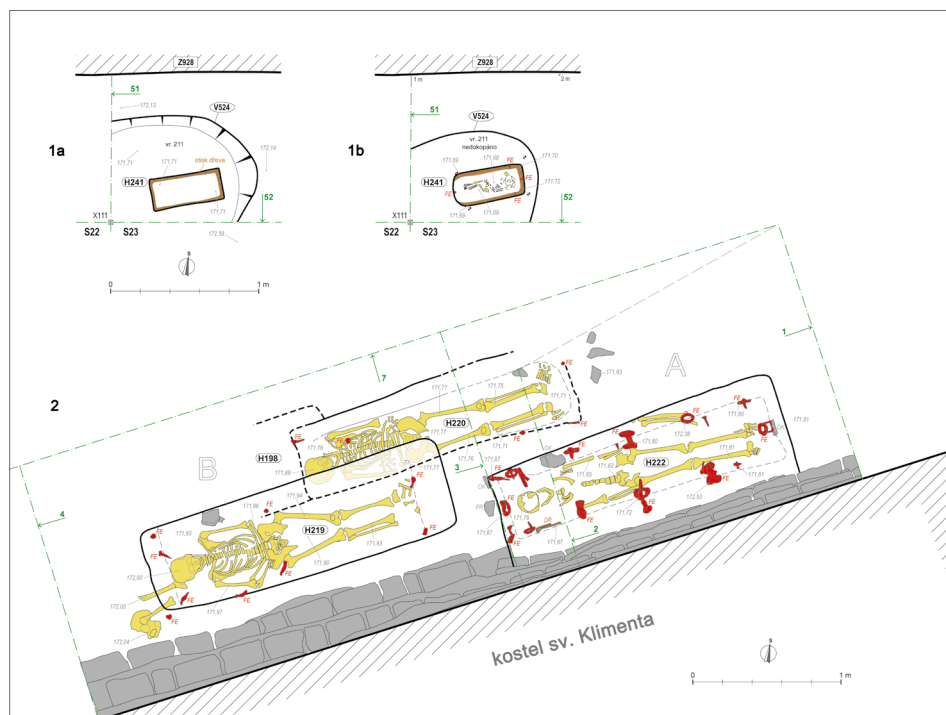
Hroby staršího horizontu jsou vesměs obloženy opukovými a pískovcovými kameny, častěji jednotlivými, méně často tvoří souvislé linie (H90/97 a 2003; obr. 12). Nápadná je častá vertikální pozice opukových kamenů lemujících vnitřní hrany báze hrobových jam, která alespoň v těchto případech umožňuje jednoznačnou interpretaci kamenů jako záměrné úpravy hrobu. Nezvyklá úprava hrobové jámy, v rámci jejíhož zásypu byly odkryty ploché opukové kameny, které tvořily nad tělo pohřbených jakýsi kamenný příkrov, byla zaznamenána u dvojhrobu s pozůstatky koster dvou menších dětí (obr. 13; H147, 149, obojí *infans II*). Společná hrobová jáma pro uložení dvou jedinců se při bazilice vyskytla zcela výjimečně a pouze v sondě 4/98, a to ve dvou případech. V jižním sousedství dětského dvojhrobu byla odkryta hrobová jáma s ostatky ženy a většího dítěte (obr. 13; H151 a 153, *adultus* a *infans III*). Nemůžeme vyloučit, že i v tomto případě byla těla překryta kameny, které se ale dochovaly pouze ve východní okrajové části hrobu, neboť zásyp části hrobové jámy byl poškozen mladšími zásahy. Minimální hloubka hrobové jámy byla v tomto případě 60 cm, kameny ležely v obou případech asi 10 cm nad těly, což nasvědčuje tomu, že jde o stejný záměrný jev.

K úpravě některých hrobů byly využity dřevěné konstrukce, jejich charakter však nelze postihnout. Dřevo se v podmínkách podloží tvořeného vátým pískem, do něž zde byla většina hrobů zahlobena, zachovává sporadicky, někdy se projevuje jen probarvením písčité vrstvy. Určit typy dřevěných konstrukcí, jaké mohou tyto stopy dřeva reprezentovat, není možné. Evidovány byly jak linie ve tvaru obdélníku, představující patrně pozůstatky deskového obložení kosterních pozůstatků, tak v ojedinělých případech i plochu podkladové desky tvořící dno hrobové jámy, případně stopy desky překrývající ostatky zemřelého. Přítomnost reliktů dřevěných konstrukcí u konkrétních hrobů je prezentována v Boháčová–Hrušková 2025, Příloha 1. Železné hřeby,

Obr. 10. Hrob 5/97 v sondě 1. Příklad nestandardně uložených ostatků jedince, který spočinul na dně rabovacího výkopu po zničení raně středověké ohradní zdi, která vydělovala prostor za závěrem baziliky od ostatní plochy. Kolem poloviny 12. století se stal součástí tohoto prostoru i nově zbudovaný kostel sv. Klimenta. Foto autoři výzkumu.

Abb. 10. Grab 5/97 in Sondierschnitt 1. Beispiel einer nicht standardmäßigen Lage der Gebeine eines Individuum, das auf dem Boden eines geplünderten Aushubs nach Zerstörung der frühmittelalterlichen Einfriedung ruhte, welche den Bereich hinter dem Abschluss der Basilika von der übrigen Fläche abtrennte. Um Mitte des 12. Jhdts. wurde auch die neu errichtete St. Clemenskirche Bestandteil dieses Bereichs. Foto Autoren der Grabung.

Obr. 11. Hroby H219, 220 a 222 v sondě 16/05 podél severní zdi kostela sv. Klimenta a H241 v sondě 23/19 při jižní stěně baziliky s doklady sbíjených rakví. 1 – dvě fáze odkryvu dětského hrobu 241; a – obrysy dřevěné konstrukce viditelné těsně na kosterních pozůstatky; b – železné hřeby *in situ* v úrovni kostry. Hrob náleží k ojedinělým nestandardně orientovaným pohřbům tohoto pohřebiště, relikty dřevěné konstrukce i užití železných hřebů jsou v rámci pohřebiště ojedinělé; 2 – hroby H219, 220 a 222 s lokalizací železných hřebů a kování, lemujících kosterní pozůstatky. Kresba podle primární dokumentace S. Babušková.

Abb. 11. Gräber H219, 220 und 222 in Sondierschnitt 16/05 entlang der Nordwand der St. Clemenskirche und Grab H241 in Sondierschnitt 23/19 an der Südwand der Basilika mit Belegen zugenanelter Särge. 1 – zwei Freilegungsphasen des Kindergrabes 241; a – dicht an den Knochenüberresten sichtbare Umrisse einer Holzkonstruktion; b – Eisennägel *in situ* auf Höhe des Skeletts. Das Grab zählt zu den einzigartigen nicht standardmäßig orientierten Bestattungen dieses Gräberfeldes, die Relikte der Holzkonstruktion und auch die Verwendung von Eisennägeln sind im Rahmen des Gräberfeldes einzigartig; 2 – Gräber H219, 220 und 222 mit Lokalisierung der die Knochenüberreste umgebenden Eisennägel und der Beschläge. Zeichnung gemäß Primärdokumentation S. Babušková.

evidované v hrobových zásypech, zachycené v několika případech v liniích lemujících kosterní pozůstatky indikují v mladších horizontech pohřebiště přítomnost sbíjených rakví (obr. 11:1 – H241/19; obr. 11:2 – H219, 220, 222 v sondě 16/2005). Někdy jsou nalézány současně s pozůstatky dřev zpevněných korozí. Ojedinělým nálezem je pásové kování rakve (H36, sonda 1/1997; obr. 14) na bázi pohřebního horizontu a zejména pozůstatky kování pohřební truhly (H222 sonda 16/2005; Boháčová–Hošek 2014; k datování H222 tab. 3; Boháčová–Košťová 2024), vyrobené kombinací dubového a jedlového dřeva. Z jejího kování se zachovalo deset kruhových úchyťů, dva trojdílné panty, dvouramenné skoby a hřeby. Hrob byl situován bezprostředně při severní stěně kostela sv. Klimenta. Náležel nejspíše – vzhledem k místu uložení – významnému příslušníkovi církevní komunity, patrně muži.

Dále popisované zvyklosti v pohřebním ritu se na rozdíl od výše popsanych objevují i u pohřbů při kostele neznámého zasvěcení. Jejich příklady tak budou provázet až souhrnné pasáže věnované komparaci obou pohřebních areálů. Ojediněle se u raně středověkých hrobů v okolí baziliky a kostela sv. Klimenta setkáváme s překrytím ostatků kamenným náhrobkem (obr. 4). Některé z náhrobků jsou již v druhotném uložení a nebyly pod nimi zjištěny žádné lidské ostatky

Obr. 12. Hrob 90/97-02 v sondě 10. Příklad souvislého obložení vertikálně uloženými opukovými kameny. Foto J. Špaček, MMČ N37035.

Abb. 12. Grab 90/97-02 in Sondierschnitt 10. Beispiel einer zusammenhängenden Auskleidung mit vertikal verlegten Plänersteinen. Foto J. Špaček, MMČ N37035.

Obr. 14. Torzo hrobu 36/97 s pásovým kováním rakve na bázi pohřebního horizontu v sondě 1. Foto I. Boháčová.

Abb. 14. Torso von Grab 36/97 mit Bandbeschlägen des Sargs an der Basis des Begräbnishorizontes in Sondierschnitt 1. Foto I. Boháčová.

(sonda 26/2019). Byly také – alespoň podle zjištění výzkumu v roce 2019 (Kraus–Dvořáček 2022) – využity při mladších přestavbách baziliky. Jediný hrob *in situ* s náhrobkem při bazilice představuje H105 s jedincem se sečnou ranou na lebce, uložený ca 3,5 metru na sever od severní lodi baziliky v její střední části. Zemřelý má pravou ruku položenou v klíně, levou podél těla. Při hraně hrobové jámy byly evidovány izolované kameny.

Záušnice (bližší kap. 6.3 a tab. 2) *in situ* přímo u pohřbených byly v bezprostředním okolí baziliky nalezeny pouze ve třech případech v sondě 3/98 (H95, 122 a 144), v dalších dvou lze vzhledem k nálezu záušnic v zásypu hrobů o souvislosti mezi nálezy a hrobem uvažovat (H67/97, 96/98). Nejasný je vztah hrobů a 12 záušnic nalezenných v sondě 10/02–03. Uvedeny jsou u H89, ovšem skica zachycuje jejich pozici při východním okraji hrobové jámy. Na řezu příslušnou situaci je zachycena izolovaná lebka bez identifikačního čísla v druhotném uložení. V této pozici tedy rozhodně můžeme počítat s hrobem vybaveným záušnicemi, nelze je ovšem ke konkrétnímu hrobu přiřadit. V případě dětského H144 při západním průčelí baziliky jde o záušnice velké (průměr ca 62 mm). Do hrobu byly uloženy společně s bronzovým prstýnkem (datace 1037–1166 AD). Další dva hroby (H8 a 12/89) se záušnicemi se nacházejí mimo dnes ohrazený kapitulní areál, ale mohou ještě s pohřby u baziliky souviset. Rovněž žena v H12 byla kromě záušnic vybavena na poslední cestu prstýnkem, v tomto případě kostěným (radiouhliková datace 1038–1166).¹² S výjimkou H144 jsou při bazilice v hrobech nebo v rámci pohřebního horizontu zastoupeny záušnice spíše menších rozměrů (do průměru 22 mm, ve dvou případech tento rozměr přesahující – viz tab. 2). Málo běžným předmětem je drobné čtvercové bronzové kování s otvory v rozích, ražené z tenkého plechu, připisované H89/97 bez bližších nálezových údajů. Hrob leží ve střední části špatně čitelného pohřebního horizontu, jeho chronologii nelze bezpečně určit. Z hrobu byla

¹² K problematice datace nálezů z mladšího raného středověku radiouhlikovou metodou Boháčová–Košťová 2024.

Tab. 2. Stará Boleslav 1988–2019. Přehled nálezů záušnic ze záchranného výzkumu. Vážený průměr (VÁŽ. PR) je průměr z dvou různých naměřených hodnot průměrů u zdeformovaných záušnic.

Tab. 2. Stará Boleslav 1988–2019. Übersicht der Schläfenringfunde von der Rettungsgrabung. Gewogener Durchschnitt (VÁŽ. PR) ist der Durchschnitt von zwei verschiedenen gemessenen Durchschnittswerten bei deformierten Schläfenringen.

ROK	KONTEXT	SONDA	PŘÍR. Č.	MATERIÁL	VÁŽ. PR.	DRÁT	INV. Č.
1989	16	A	35 A	Br	18,85	0,28	A 500660
1989	H 4	D	545	Br	17,3	1,9	A 500904
1989	H 4	D	546	Br	17,3	1,9	A 500905
1989	H 8, pravá strana	F	288	Br, Ag?	30,8	3	A 500508
1989	H 8, levá strana	F	289	Br, Ag	31,8	3,4	A 500624
1989	34	G	317	Br	18,9	2,8	A 500630
1989	H 12	J	438	Br	16,2	1,8	A 500009
1989	H 12	J	438	Br	16,7	1,9	A 500010
1989	H 12	J	437	Br	17,7	2	A 500007
1989	H 12	J	438	Br	17,8	2	A 500008
1989	H 12	J	437	Br	18,3	2	A 500006
1989	H 12	J	438	Br	18,9	3,6	A 500848
1989	KJ 334	N	549	Br	13,6	2,3	TRESOR
1992	3104, H33 – výplň	Př. 11	1134	Br	55,4	2,5	A 500632
1992	3144	X	1245	Br	18,35	2,1	A 500612
1992	3198, H 42	X	1338 B	Br	51,5	2,1	A 500614
1992	3198, H 42	X	1336	Br	58,5	2,8	A 500616
1992	3198, H 42	X	1337	Br	58,5	0,3	A 500622
1992	3198, H 42	X	1338 A	Br	59	2,7	A 500615
1992	3318	Y	1466 B	Br	16	1,7	A 500609
1992	3318	Y	1466 A	Br	16,5	1,6	A 500608
1992	3142	Y	1464	Br	16,5	1,6	A 500610
1992	3318	Y	1466 C	Br	17,5	1,6–1,7	A 500613
1992	3318	Y	1466 D	Br	19	1,7–1,8	A 500611
1992	3322	Y	1465 A	Br	20,8	2,3	A 500617
1992	3322	Y	1465B	Br	20,8	1,7	A 500620
1992	3322	Y	1465 C	Br	24,15	1,75	A 500621
1992	4143 – H82	Z I	1957	Br	37,4	2,7	A 500627
1992	4247	ZI/III	1940	Br	43,8	3,3	A 500626
1993	4119	W/3	2157	Br	13,2	1,3	A 500618
1993	4121	W/3	2156	Br	22,9	3,6	A 500659
1995	7216	XXV	3542	Br	17,9	3,5–3,7	–
1995	rozhraní 7242 a 7243	XXVI	3539	Br	24,1	1,6	A 500623
1996	STB2	LXX	5600	Br	23,45	1,3	A 500563
1996	21413	LXXIIB	6163	Br	32,8	1,7	A 501074
1996	0000	XL E	3926	Br	20,7	3,4	A 500564
1997	10236	1D	6797	Br	44,8	1,6	A 500625
1997	H 67?	1E	6790	Au	26,7	2,8	–
1998	10651 – H 95	3A	7308	Br	14,3	1,4	A 501098
1998	10651 – H 95	3A	7308	Br	15,5	1,3	A 501096
1998	11157 – H 96?	3A	7568	Br	15,5	1,2	A 501104
1998	10651 – H 95	3A	7308	Br	16,5	1,1	A 501097
1998	10651 – H 95	3A	7308	Br	16,8	1,3	A 501099
1998	11239 – H 122	3B	7489	Br	19,2	1,6	A 501100
1998	11290	3H	7666	Br	22,1	2,8	A 501113
1998	11316 – H 144	3I	7809	Br	61,6	2	A 501133
1998	11316 – H 144	3I	7810	Br	61,8	1,9	A 501134

v sondě 2/97 odkryta lebka a horní část trupu. Výzkum probíhal za nepříznivých klimatických podmínek na počátku prosince 1997. Spodní část ostatků téhož jedince byla vyzdvížena na přelomu let 2002 a 2003 v sondě 10.

5 Pohřbívání při kostele neznámého zasvěcení (P. Marie a sv. Jiří?)

5.1 Otazníky kolem neznámého boleslavského kostela – jeho vznik, zánik a mlčení písemných pramenů

Druhý pohřební areál na akropoli staroboleslavského hradu se rozkládá v blízkém okolí jednodolního (raně?) románského kostela, ležícího východně od závěru baziliky ve vzdálenosti ca 50 metrů. Objev tohoto raně středověkého kostela byl naprosto nečekaný, neboť existence další raně středověké stavby v blízkosti baziliky nebyla předpokládána. Farní kostel P. Marie, který je v pramenech několikrát zmiňován, byl předchozími badateli ztotožňován s kostelem P. Marie, vybudovaným na předhradí. Tam je ovšem zmiňován až v 16. století (*Manuscriptorium*: Paprocký 1602, 68). Hypoteticky lze uvažovat o tom, že objevený kostel je totožný s kostelem Panny Marie a sv. Jiří zmíněným roku 1098 a založeným proboštem Zbudkem (Boháčová–Špaček 1994; Kalhous 2003; Zahradník 2003). Odpovídal by tomu i charakter jeho zdíva, které je oproti výhradně opukovému zdivu raně románské baziliky, tvořenému nízkými kvádríky, tvořeno pravidelnými vyššími kvádry převážně z pískovce, ale i z opuky. Ani současné zpracování pohřebního areálu však jasné poznatky do této problematiky nevneslo. Zatím nemůžeme ani vyloučit jeho starší původ.

Hroby původně nejspíše řadového pohřebiště se nalézají až v pětinasobných superpozicích, leží vesměs do vzdálenosti kolem 12 metrů od kostela. Dobu založení kostela je obtížné určit, neboť vztah zdíva k okolí byl porušen jeho vyrabováním. Starší sídlištní horizonty provázené keramikou závěrečné fáze středohradištního období jsou dochovány jen v torzu, neboť byly poškozeny intenzivním pohřbíváním. Vzhledem k výskytu mladší mladohradištní keramiky při základové spáře a také v hrobových zásypech některých hrobů byl vznik kostela předpokládán v průběhu nebo koncem 11. století. Druhá varianta by byla v souladu s výše zmíněnou zprávou historického pramene.

Otázka počátku pohřbívání se definitivně objasnila, stejně jako u hřbitovního areálu u baziliky až po ověření stáří hrobů pomocí radiouhlíkové datace. Jednoznačný doklad o existenci hrobu staršího, než byla výstavba kostela, byl během terénního výzkumu získán pouze jediný. Hrob porušený základy kostela se nalézá při vrcholu apsidy (H43/92, u hrobu H31/92, který je uložený bezprostředně nad ním, nelze jednoznačně vztah ke kostelu určit). Existence vyššího počtu hrobů spadajících do staršího mladohradištního období nebyla tak předpokládána. Z šestice hrobů datovaných v roce 2024 v CRL¹³ (Světlík 2024; tab. 3) ale tři spadají intervalem získaným pomocí radiouhlíkového datování do 10., nejpozději první třetiny 11. století. Stojíme tedy před otázkou, zda hrobů předcházejících výstavbě kostela je více, nebo zda kostel vznikl ještě před polovinou 11. století, což je v rozporu s hypotézou o jeho ztotožnění s kostelem založeným k roku 1098. Hroby s dosud nejstaršími získanými daty z tohoto areálu se nacházejí při jihozápadním nároží kostela (sonda U, H15, 19, 20). V současnosti nemůžeme ani zcela vyloučit, že kostel vznikl dříve než bazilika sv. Václava, možná již v druhé polovině 10. století. Oproti předpokladu, že pohřebiště s hroby staršími, než je bazilika, souvisí hypoteticky s pohřbíváním u kostela sv. Kosmy a Damiána, stojí nyní fakt, že se pohřebiště rozkládá v rámci akropole na větší ploše, a hroby tak nesouvisí s uvedeným kostelem. Byly by totiž zakládány v prostoru, který byl v průběhu první poloviny 10. století, tedy v době existence tohoto kostela, poměrně hustě osídlen (Boháčová–Špaček 1994, 614). Vzhledem k tomu, že záchranný výzkum této významné centrální lokality nemohl být realizován v ploše, a poznatky z něj jsou tedy neúplné, tyto otázky patrně zůstanou

13 Mezinárodní kód pro Českou radiouhlíkovou laboratoř vzniklou jako společné pracoviště Ústavu jaderné fyziky AV ČR, v. v. i., a Archeologického ústavu AV ČR, v. v. i.

navždy nezodpovězeny. Zatím neuvažujeme o možnosti, že by výsledky radiouhlíkové analýzy byly zatíženy nějakou chybou.

Zánik kostela spadá až do vrcholného nebo pozdního středověku. Vzhledem k nálezům honosného gotického skla v rabovacím vkupu se uvažovalo i o 14. století. Proces archeologizace těchto nálezů však zůstává kvůli výzkumu kostela pouze v liniích inženýrských sítí a také vzhledem ke zničení stratigrafických souvislostí rabovacím vkupem nepoznán. Zánik kostela může také souviset s husitskými válkami, což byla další předpokládaná hypotéza (Boháčová–Špaček 1994). Datace nejmladších hrobů bude v rámci dostupných finančních možností ještě ověřována, podle aktuálních poznatků nemůžeme však vyloučit, že závěr pohřbívání může spadat hlouběji do raného středověku. Nasvědčoval by tomu charakter pohřebního ritu, který ani v jednom případně neodpovídá změnám, jež pozorujeme se závěrem raného či nástupem počátku středověku vrcholného u hrobů obklopujících baziliku a kostel sv. Klimenta.

5.2 Charakter pohřebiště, pohřební ritus a jeho proměny

V okolí kostela neznámého zasvěcení bylo dokumentováno 124 hrobů, ostatky v sekundárním uložení byly zachyceny pouze v devíti případech, izolované nálezy lebek zaznamenány nebyly. Hrobové jámy zdejšího pohřebiště jsou vesměs obloženy pískovcovými kameny, nebo pískovci v kombinaci s opukou. Souvislá linie kamenů se objevuje zřídka. Poměrně často, zejména ale na řezech sond při pozůstatcích kostela, jsou evidovány reliktů dřev, a to i v kombinaci s kamenným obložením (Boháčová–Hrušková 2025, Příloha 1). V sondách více vzdálených od této stavby, které byly zkoumány v trase hlavní komunikace (sondy D, K, J), byly dokumentovány souvislé nepravidelně zalomené linie pozůstatků dřevěných desek lemujících ostatky. V sondách D a K byl také zaznamenán výskyt oblázků, napodobujících svými pozicemi běžnější opukové obložení (autopsie autorky IB, v primární dokumentaci tento jev ale zachycen není). Nápadný je čtenější výskyt náhrobních kamenů (zvláště při západním průčelí kostela; v sondě V byl v řezu zachycen H29/92 s náhrobníkem v kombinaci s dřevěnými prvky a pískovcovým obložením, jehož zahlobení dosahovalo ca 80 cm). Náhrobní kámen kryl také kosterní pozůstatky hrobu v sondě Z (H90/92), který je v tomto místě nejvýše položeným hrobem, ležícím v třetí úrovni hrobů. V obou případech jde o dospělé, blíže neurčené jedince. Poloha zemřelých na tomto pohřebišti odpovídá standardu raně středověkého pohřbívání se západovýchodní orientací a rukama uloženými podél těla. Nápadnou skutečností je, že hroby nejmenších dětí tvoří výrazné shluky v blízkosti kostela, jednak při jihozápadním nároží, tj. v místě výskytu staršího horizontu pohřbů, ale v nejmladším pohřebním horizontu, a také při severní zdi kostela. Jediným inventářem hrobů jsou záušnice. Musíme však konstatovat, že převážná část předmětů nepochází z hrobů, ale byla vyzvednuta z vrstev mimo hroby. Bylo nalezeno celkem 16 záušnic (viz tab. 2), z toho čtyři velké v H42/89 v sondě X. Další záušnice byla vyzdvížena z H82/89, podle stop bronzoviny na spánku H79 náleží spíše posledně uvedenému hrobu, v druhotné poloze pak byla nalezena v H33/92. Východně kostela převažují záušnice menších rozměrů (průměr 16–24 cm), v západní části pohřebiště záušnice velké (průměr 37–59 cm). Proluka mezi hroby při středu západního průčelí kostela naznačuje možnou pozici vchodu, situovaného k západu. Tuto skutečnost ozřejmilo až vynesení všech zjištěných hrobů v GIS při aktuálním zpracování výzkumu, původně byla taková úvaha na základě předběžného vyhodnocení pohřebiště odmítána.

6 Pohřbívání na akropoli raně středověké Staré Boleslavi – souhrn poznatků

6.1 Přehled pohřbené populace

Oba areály sloužily jako místo posledního odpočinku celé místní populaci (tab. 1; Boháčová–Hrušková 2025, Příloha 1; obr. 15–18). Počet evidovaných hrobů *in situ* v areálech celkem přesahuje mírně 400 jednotek, po připočtení ostatků uložených v sekundární poloze se počet zachycených

pohřbů pohybuje mezi 470–500. Vzhledem k rozsahu zkoumaných ploch musíme počítat, že počet pohřbených v obou areálech celkem mohl dosahovat nejméně troj- až čtyřnásobku, tj. někde mezi 1 500 až 2 000 pohřbených jedinců s tím, že zatímco u kostela neznámého zasvěcení pohřbívání nejspíše ustalo ještě v závěru raného středověku, při bazilice pokračovalo přinejmenším do první poloviny 15. století. Při bazilice a kostele sv. Klimenta bylo zachyceno v primárním uložení téměř 300 jedinců, ve dvou případech jde o dvojhrob, v němž se vyskytují dětské ostatky. V jednom případě byla do hrobu uložena gravidní žena. Mezi určenými dospělými a mladistvými dokumentovanými *in situ* převažují přibližně z 60,5 % muži. Děti tvoří v pohřebním areálu z pohřbených, u nichž byl stanoven věk, necelých 22 %, v rámci dětských pohřbů necelých 58 % hrobů náleží dětem do 6 let. Pohřebiště rozkládající se v okolí kostela neznámého zasvěcení je výrazně menší, trvalo také kratší dobu. Dokumentováno zde bylo 124 hrobů, dvojhrob nebyl evidován žádný. Na tomto pohřebišti převažují mezi určenými dospělými opět mírně muži, náleží jim ca 63 %. Pohlaví bylo ale určeno pouze u 51 dospělých jedinců, odkrytých *in situ*. Dětské hroby jsou zastoupeny 33 % v rámci pohřbů, u nichž byl stanoven věk, v jejich rámci pak děti do 6 let tvoří 76 %. Procentuální zastoupení bylo počítáno pouze u ostatků nalézajících se v primárním uložení. Zahrnutí sekundárně uložených ostatků dosahujících počtů pouze několika jednotek by základní rozvrstvení pohřbené populace nijak zásadně neovlivnilo. Je ovšem třeba konstatovat, že v některých případech není zcela zřejmé, zda jde o torzo hrobu *in situ*, nebo záměrně sekundárně uložené ostatky. Čísla hrobů byla v rámci záchranného výzkumu totiž přidělována v okamžiku, kdy se jevílo primární uložení jako zřejmé, což se vždy nemuselo po celkovém odkryvu situace potvrdit. Tato skutečnost však nebyla již evidována a zařazení hrobu do příslušné kategorie bylo provedeno až dodatečně, na základě primární dokumentace. Podstatný pro posuzování výsledků je ovšem vysoký podíl skeletů neurčených nebo neurčitelných, a tedy skutečnost, že výpočty jsou opřeny o poměrně nízká čísla. Přesto lze konstatovat, že rozložení dle věku a pohlaví vykazuje v obou areálech určité rozdíly, ale základní trend, v němž převažují muži a vyšší procento v rámci dětských pohřbů náleží hrobům malých dětí kategorií *infans I–II*, je obdobný. Při kostele neznámého zasvěcení je však výrazně vyšší celkové zastoupení jak dětských pohřbů, tak pohřbů dětí nejmenších. Probíhající analýza izotopů zjistila vyšší zastoupení proteinů, tedy kvalitnější stravu, u zemřelých uložených v mladších pohřebních horizontech při bazilice. Celkové vyhodnocení a komparace obou areálů z hlediska kvality výživy populace ale není prozatím k dispozici.

V těchto souhrnech není možné v případě etážových pohřebišť, k nimž oba areály náleží, zohlednit chronologické rozvrstvení hrobů. Závěry také značně relativizuje skutečnost, že přibližně u třetiny dospělých nebo mladistvých jedinců není pohlaví určeno. Svůj podíl na tom má torzovitý charakter osteologického materiálu, který je dán jak typem pohřebiště, tak limity záchranného výzkumu. Připomeňme zde také fakt, že u některých hrobů antropologický posudek chybí (NA). To je dáno dvěma faktory, jednak tím, že některé ostatky identifikované v profilech sond nebyly vyjmuty, nebo tím, že konkrétní osteologický materiál se aktuálně nedaří mezi boleslavskými nálezy v depozitářích Národního muzea identifikovat.

Kromě kumulace hrobů nejmenších dětí na dvou místech pohřebiště při kostele neznámého zasvěcení, jednoho výraznějšího místa při středu severní lodi baziliky a převahy mužských hrobů v prostoru přiléhajícím od severu ke kostelu sv. Klimenta nepozorujeme nikde jinde žádné nápadné soustředění zemřelých podle pohlaví či věku. Hroby nejmenších dětí nacházíme rozptýlené v obou areálech po celé jejich ploše, často ve svrchních pohřebních horizontech. To však může být způsobeno i poškozením drobných dětských skeletů ve starších fázích pohřbívání a rozptýlením jejich snadno přehlédnutelných kosterních pozůstatků v terénu (obr. 15, 16).

Hroby nejmenších dětí (*infans I a II*) se vyskytují oproti dřívějším předpokladům i novějším zjištěním (např. Praha-Vinoř: Štefan–Hasil 2024, 305) rozptýleny nebo ve shlucích o několika jedincích v rámci celé k pohřbívání využívané plochy. Nápadná kumulace těchto hrobů se objevuje zejména v mladší fázi pohřbívání u kostela neznámého zasvěcení při jeho jihozápadním nároží a při jeho severní stěně. U baziliky sv. Václava pozorujeme výraznější kumulaci při střední části severní lodi kostela, při kostele sv. Klimenta jsou evidovány zejména

Obr. 15. Pohřební areál při bazilice a kostele sv. Klimenta. Rozložení hrobů podle základních věkových kategorií – *infans I* (1–12 měsíců), *infans II* (1–2 roky), *infans III* (nad 6 let); ND – neurčeno; NA – bez antropologického posouzení. Tři základní použité velikostní kategorie symbolizující schematizované hrobové jámy odpovídají kategoriím *infans I–II*, *infans III* a *juvenis* + *adultus*.

Abb. 15. Begräbnisareal an der Basilika und Kirche St. Clemens. Verteilung der Gräber nach Grundkategorien des Alters – *Infans I* (1–12 Monate), *Infans II* (1–2 Jahre), *Infans III* (über 6 Jahre); ND – unbestimmt; NA – ohne anthropologische Auswertung. Die drei verwendeten Grundkategorien der Größe, die die schematisierten Grabgruben symbolisieren, entsprechen den Kategorien *Infans I–II*, *Infans III* und *Juvenis* + *Adultus*.

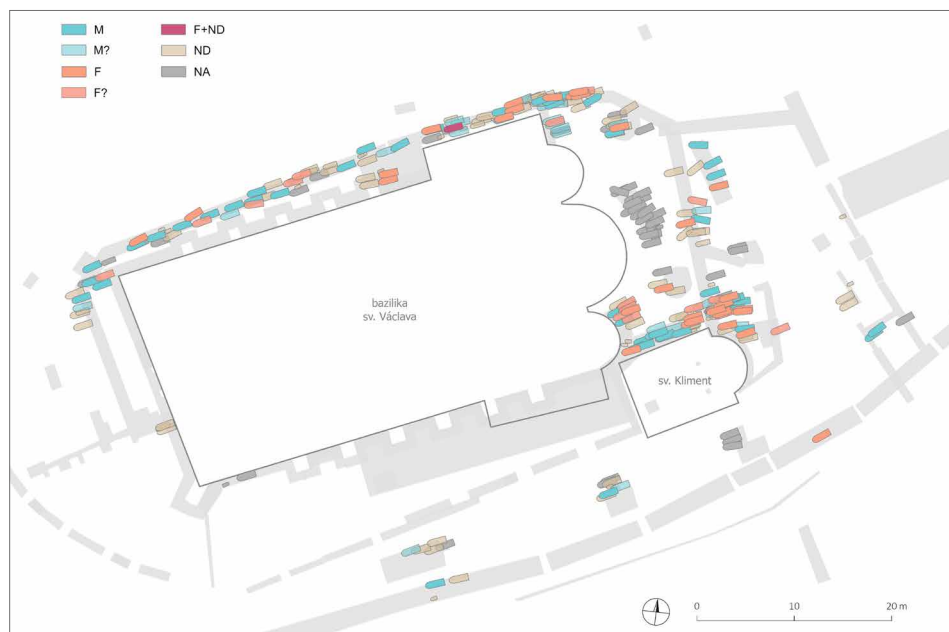
Obr. 16. Pohřební areál při kostele neznámého zasvěcení. Rozložení hrobů podle základních věkových kategorií. Legenda viz obr. 15.

Abb. 16. Begräbnisareal an der Kirche mit unbekanntem Patrozinium. Verteilung der Gräber nach Grundkategorien des Alters. Legende siehe Abb. 15.

v jeho severovýchodním sousedství především v prostoru sondy 10 (obr. 8:2).

Intenzita pohřbívání klesá se vzdáleností od každého z kostelů. Tento trend je patrný i přes to, že naše poznatky mohou vycházet pouze z rozmístění hrobů v rámci dílčích odkryvů sond záchranného výzkumu. Za hranicí, jejíž vzdálenost od každého z kostelů se příliš neliší a kolísá mezi 12–15 metry, se vyskytují již jen ojedinělé hroby. Přitom musíme počítat se skutečností, že některé z hrobů mohou náležet pohřbívání spadajícímu do doby před založením baziliky i kostela neznámého zasvěcení (obr. 8, 19).

Užití prostorových analýz v případě liniových vkopů má své limity. Oproti pohřebišťům zkoumaným v ploše není možné se o data z nich získaná plně opírat. Lze konstatovat, že obě užitá analýzy odrážejí spíše určité tendence. Poměrně výrazný je ale předěl mezi oběma pohřebními areály, tedy úzký pruh,

Obr. 17. Pohřební areál při bazilice a kostele sv. Klimenta. Rozložení hrobů podle pohlaví. M, M? – muži, spíše muži; F, F? – ženy, spíše ženy; ND – nelze definovat; NA – bez antropologického posouzení. Tři základní použité velikostní kategorie symbolizující schematizované hrobové jámy odpovídají kategoriím *infans I–II*, *infans III* a *juvenis + adultus*.

Abb. 17. Begräbnisareal an der Basilika und Kirche St. Clemens. Verteilung der Gräber nach Geschlecht. M, M? – Männer, eher Männer; F, F? – Frauen, eher Frauen; ND – undefinierbar; NA – ohne anthropologische Auswertung. Die drei verwendeten Grundkategorien der Größe, die die schematisierten Grabgruben symbolisieren, entsprechen den Kategorien *Infans I–II*, *Infans III* und *Juvenis + Adultus*.

Obr. 18. Pohřební areál při kostele neznámého zasvěcení. Rozložení hrobů podle pohlaví a dětských kategorií. Legenda viz obr. 17.

Abb. 18. Begräbnisareal an der Kirche mit unbekanntem Patrozinium. Verteilung der Gräber nach Geschlecht und Kinderkategorien. Legende siehe Abb. 17.

v němž se hroby nevyskytují, který odráží skutečnost, že se pohřebiště, dlouhodobě sloužící při bazilice a kostele sv. Klimenta, nepřekrývá s pohřebním areálem při kostele neznámého zasvěcení (obr. 8).¹⁴ V případě baziliky sv. Václava, již lemují liniová sonda v celé její délce, naznačuje tzv. tepelná mapa například také prostor, jenž byl k pohřbívání využíván mnohem intenzivněji než jiné.

¹⁴ Do pohřebního areálu při bazilice a kostele sv. Klimenta jsou zahrnuty hroby zachycené jak sondami v dnešním areálu NKP, vymezeném ohradní zdí, tak sondami v jeho jižním a východním sousedství (F, F2, H, H2, J, J2, N v roce 1989, VII–VII, XXIV–XXV/95, 1–3/97, 4/98, 8–14 v letech 2002–2003, 16/05, sondy 1–23 z roku 2019 a sonda J. Böhma z roku 1927). K areálu při kostele neznámého zasvěcení náleží hroby v sondách D, K/89, U/91, V–Z a P11 z roku 1992, I, XIV, XIVB.

6.2 Úprava hrobů

Hroby vykazují různé typy úprav hrobových jam. Již od nejstarších hrobů při kostele neznámého zasvěcení se objevuje kombinace kamenného obložení z pískovců i opuky s dřevem.

Obložení hrobové jámy

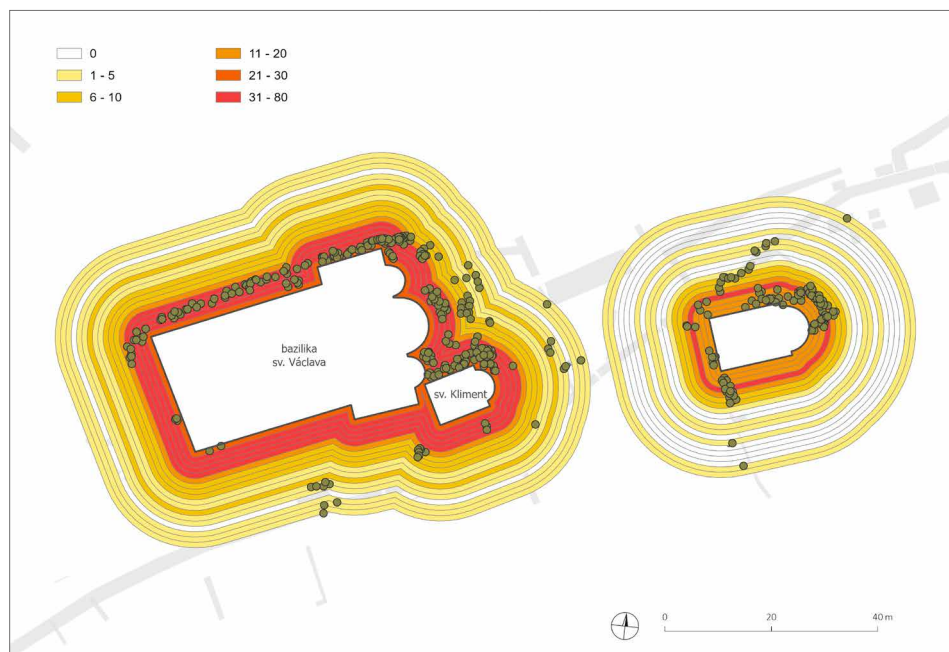
Kamenné obložení je v obou areálech tvořeno především plochými úlomky opuky, které jsou vesměs uloženy vertikálně po obvodu hrobových jam. Často jde o desky dosahující délky mezi 30–50 cm. Souvislé obložení hrobové jámy alespoň v některé její části zaznamenáváme poměrně zřídka (např. H12, sonda J, H201, sonda 13, H90, sonda 2/98 a 10/03; obr. 6, 12), zčásti může být absence tohoto jevu způsobena narušováním starších hrobů mladšími. Při úpravě hrobových jam byl běžně společně s opukou používán pískovec. Detailní charakteristika typů obložení je v případě pohřbívání v historickém jádru Staré Boleslavi komplikována tím, že hroby jsou hloubeny i do starších sídlištních situací, v nichž se opukové kameny vyskytovaly běžně (stavební aktivity, kamenný posyp povrchu). Jednoznačně lze však konstatovat, že úprava hrobových jam jednotlivými kameny u hlavy, nohou či při obvodu hrobové jámy je častá. V některých případech není ovšem jednoznačný záměr průkazný, nelze tedy s jednotlivými typy obložení dále pracovat. Izolované kameny se často nacházejí za hlavou či v nohách, případně jinde po obvodu hrobové jámy (i u dětských hrobů – sonda 3A/98, H102). Pravidelné řidší obložení opukovými kameny se objevuje při bazilice ojediněle i u hrobu, kde horní paže nejsou uloženy podél těla (sonda 3A/98, H96, H105 ruce v klíně). Tento jev u kostela neznámého zasvěcení zaznamenán nebyl. Přehled typů kamenného obložení hrobových jam u jednotlivých hrobů viz Boháčová–Hrušková 2025, Příloha 1.

Náhrobní kameny

Nápadným jevem je výskyt hrubě opracovaných mohutných náhrobních kamenů, vesměs z pískovců různých typů (Zavřel 2003, 273). Náhrobníků bylo zatím během novějších výzkumů evidováno třináct, vesměs ale v sekundárním uložení (obr. 4:6). První nález náhrobku byl zaznamenán J. V. Píčem v roce 1901 při hlavní apsidě baziliky (Špaček 2003, 29). Ostatní pocházejí z výzkumů po roce 1988. Často byla zjištěna torza náhrobních kamenů pouze ve stěnách výkopů nad hřbitovní vrstvou nebo v její horní části. Využity byly i jako stavební materiál v mladších historických obdobích, jak ukázal odkryv základového zdiva pilířů baziliky. Náhrobní kameny překrývající hrob byly zjištěny *in situ* pouze ve třech případech (H29/92 – zachycen pouze ve stěně výkopu po sesutí hrany sondy V, H90/92 a H105/98). Stratigrafickou pozici hrobu s náhrobníkem v rámci pohřebiště můžeme určit pouze v případě H90/92, který leží v superpozici nad dvěma staršími hroby. Přesnější data absolutní chronologie těchto raně středověkých pohřbů však neznáme, nelze tedy stanovit, do které fáze raného středověku tento náhrobník náleží.

Jako surovina pro jejich zhotovení byl nejspíše vesměs využit místní pískovec, nacházející se na protějším břehu Labe v ložiscích vzdálených ca 2–3 kilometry (Zavřel 2003a, 381). Pro náhrobní kámen I/92¹⁵ byl užit bílý jemnozrnný křemitý pískovec, místy s rezavými skvrnami, pro náhrobní kámen II/95 narezlý až rezavě hnědý křemitý pískovec, stejnozrnný (klasty do 1 mm), s ojedinělými většími křemennými valounky, s úlomkem šedé sedimentární horniny (o velikosti až 4 cm) a náznakem narezlé limonitové konkrece v základní hmotě, pro náhrobní kámen III/95 červenohnědý hrubozrnný železitý pískovec až slepenec s velkými úlomky světlých i limonitizovaných ostrohranných jílovitých sedimentů v základní hmotě a pro náhrobní kámen IV/98 světle šedý až nažloutlý křemitý pískovec s nehojnou příměsí šupinek slíd do 1 mm a jedním

15 Prvním čtyřem vyzdvíženým náhrobníkům, které jsou dnes umístěny na ohradní zdi při bazilice, byla přiřazena čísla I–IV (I – H 90/92, II – H4, sonda XIV, III – H2, sonda VII, IV – H 105, sonda 3A), ostatní byly dočíslovávány postupně, tak jak byly identifikovány v primární dokumentaci (V–VI – sonda V, VII – H 29, sonda V, VIII – sonda XIV – nejistý v profilu, IX – sonda 13, X – sonda 26/2019, XI – sonda XIVB, XII–XIII – sonda P11).

Obr. 19. Intenzita pohřbívání v závislosti na vzdálenosti od jednotlivých kostelů (Multiple Ring Buffer). U baziliky sv. Václava a v okolí kostela sv. Klimenta hroby dokumentujeme do vzdálenosti 18 metrů, u kostela neznámého zasvěcení je to 20 m. Barevná škála odráží četnost hrobových celků v konkrétní vzdálenosti, hodnoty viz legenda. Jeden dílek = 1 metr. Pozice hrobů je symbolicky vyznačena tečkou.

Abb. 19. Bestattungsintensität in Abhängigkeit von der Entfernung von den einzelnen Kirchen (Multiple Ring Buffer). Die Gräber an der Wenzelsbasilika und in der Umgebung der Clemenskirche wurden bis zur Entfernung von 18 m dokumentiert, bei der Kirche mit unbekanntem Patrozinium bis zu 20 m. Die Farbskala spiegelt die Häufigkeit von Grabkomplexen in konkreter Entfernung wider, Werte siehe Legende. Ein Teilstrich = 1 m. Die Lage der Gräber ist symbolisch jeweils mit einem Punkt gekennzeichnet.

negativem po bioglyfu (obr. 20–21; Zavřel 2003, 273). U ostatních náhrobků, zachycených jen ve stěnách rýh nebo jen zčásti odkrytých, nebyl petrografický výzkum proveden. V jediném případě je povrch kamene (II/95) zdoben dvojitou rýhou lemující obvod kamene. Náhrobní kameny jsou doloženy ve větším počtu v okolí kostela neznámého zasvěcení, většinou v druhotné poloze ve stěnách výkopů. S jakými aktivitami jejich přemístění souvisí, nelze určit.

Dřevo v úpravě hrobů

Nálezové prostředí lokality s vysokým podílem písčité komponenty ve vrstvách nenabízí příznivé podmínky pro uchování dřevěných prvků. Dřevo se, zejména v případě hrobových jam vyhloubených v písčitém podloží, často projevuje jen tmavým, někdy zřetelně lineárně ohraničeným zbarvením písku podél kosterních pozůstatků. Na profilech v sondách při kostele neznámého zasvěcení byly doklady dřevěných konstrukcí viditelné poměrně často v podobě různě lomených tmavě hnědých linií. Někdy jsou stopami dřev pouze rozhraní patrná na profilech ve vrstvách, které vytváří linie méně kompaktní uloženiny, místy s pozůstatky vláken dřevité hmoty. V plochách hrobových jam jsou stopy dřev patrné spíše výjimečně. Spojitý polygonální půdorys, představující původně snad svislé desky lemující ostatky zemřelé ženy, byl zdokumentován například u H12/89 (obr. 6).

Konstrukční typ dřevěných prvků nelze určit, v mladších fázích pohřbívání při bazilice svědčí pro variantu sbíjených rakví nalézané kované hřeby, které v nečetných případech byly

Obr. 20. Náhrobníky I–IV, které byly odkryty mezi lety 1992 a 1998, se podařilo restaurovat a umístit na ohradní zeď areálu NKP. Ostatní nebyly z míst nálezů vyzdvíženy. Foto J. Špaček.

Abb. 20. Grabsteine I–IV, die zwischen 1992 und 1998 freigelegt wurden sowie restauriert und an der Einfriedung des Nationalen Kulturdenkmals aufgestellt werden konnten. Die übrigen wurden nicht aus ihren Fundstellen gehoben. Foto J. Špaček.

Obr. 21. Náhrobník II ze sondy 14/95 *in situ*. Foto J. Špaček.

Abb. 21. Grabstein II aus Sondierschnitt 14/95 *in situ*. Foto J. Špaček.

zaznamenány v liniích vymezujících obvod rakve v rámci hrobové jámy. V povrchové korozi hřebů se občas vyskytují pozůstatky dřeva (obr. 11).

Nápadný rozdíl mezi oběma areály je ve výskytech pozůstatků dřevěných konstrukcí. V okolí baziliky jsou doklady dřeva v hrobech na rozdíl od hrobů při kostele neznámého zasvěcení spíše výjimečné a zaznamenávány byly na rozdíl od situace při kostele neznámého zasvěcení spíše v plochách než na řezech. Je otázkou, zda různé dochování dřev nemůže být způsobeno rozdílnou vlhkostí a průsakem vody do podloží. Zatímco u baziliky je permanentně řešen problém odvodnění jejího zdiva, v okolí zaniklého kostela byl evidentně průsak dešťové vody rychlejší a vysychání terénů mohlo mít příznivý vliv na uchování dřevěných konstrukcí. U některých hrobů nebyla úprava hrobové jámy rozpoznána žádná.

Uložení ostatků

Ve starších pohřebních horizontech v okolí baziliky a na celém pohřebišti u kostela neznámého zasvěcení je doložen unifikovaný způsob ukládání těl zemřelých – hlava hledí k východu, ruce jsou uloženy podél těla. Odchytky od tohoto úzu v podstatě nebyly u hrobů starších horizontů při bazilice pozorovány, ovšem ne vždy je možné polohu rukou vzhledem k mnohonásobným superpozicím a někdy jen částečnému odkrytí kosterních pozůstatků určit. V takovém případě byla poloha rukou označena jako nedefinovatelná. Odlišné uložení ostatků, zejména pokud jde o horní končetiny, se projevuje v mladších horizontech pohřbívání u baziliky.

Pro postižení základních rozdílů ve způsobu uložení ostatků byla využita klasifikace, která se osvědčila při analýze rozsáhlého mladohradištního a vrcholně středověkého pohřebiště na Loretánském náměstí v Praze-Hradčanech (Boháčová 2011, 70). Zachycuje pomocí několika zjednodušujících schémat především odchytky v poloze rukou ve vztahu k trupu, které napomáhají rozlišení jejich základních typů. Zaznamenány byly tyto varianty: poloha 1 – s rukama podél těla, poloha 2 – ruce zkřížené na prsou, poloha 3 – ruce nebo ruka v klíně, poloha 7 – ruce nebo ruka uložena v pravém úhlu na břiše. Další mohou být ve variantě standardního pietního uložení, ale i nepietně pohřbené či přímo pohozené do hrobové jámy: poloha 5 – ruce asymetricky uložené/pohozené (nestandardní uložení), poloha 6 – atypická nebo asymetrická poloha nohou, poloha 8 – různě pokrčené dolní končetiny (standardní i nestandardní uložení). Překřížení rukou na prsou se projevuje v jednotkách případů pouze u hrobů ležících východně závěru baziliky. Číslem 10 byly dodatečně označeny případy uložení dvou jedinců v rámci jedné hrobové jámy (viz Boháčová–Hrušková 2025, Příloha 1 a 2). Hroby jednoznačně opačné orientace byly zaznamenány pouze ve dvou výše uvedených případech u baziliky (dětský H241/19 a H5/97; obr. 10 a 11:1b).

6.3 Hrobový inventář

Hrobů, v nichž byl nalezen inventář bezpečně *in situ*, je celkem v obou areálech pouze sedm. V případě, že předměty, které jsou typickým hrobovým inventářem, pochází ze zásypu hrobu, lze o souvislosti s hrobem uvažovat, průkazné to však většinou vzhledem k náleзовé situaci není. Poměrně značný počet záušnic pochází jak z vrstev pohřebních horizontů, tak ze sídlištních kontextů. Zajímavý je jejich rozptyl mimo kontext pohřebišť, a to jak v rámci vlastního opevněného centra, tak v prostoru předhradí v polohách, kde hrobové nálezy nejsou doloženy, ani předpokládány. Vzhledem k absenci kosterních pozůstatků v místech, z nichž byly záušnice získány, se domníváme, že souvisí se sídlištním prostředím. Jde také na rozdíl od pohřebišť vesměs o nálezy jednotlivé. Doklady výroby z okolí těchto nálezů nemáme. Za pozornost však stojí nález několika záušnic větších rozměrů v prostoru sondy 101/08 při západním okraji opevněného areálu. Některé z nich jsou deformované, což ale mohlo být způsobeno až postdepozicičními procesy. Nálezu v kontextu, který patrně souvisí s obydlím, svázaným s vyšším církevním prostředím, se chceme v budoucnosti věnovat detailněji.

Problémem v souvislosti s charakteristikou hrobového inventáře je soubor předmětů z hrobů či jejich zásypů východně baziliky z let 2002–2003, které jsou aktuálně nezvěstné a jejichž

existence je zaznamenána pouze na skicách primární dokumentace. K nejdůležitějším náleží údajná stříbrná mince, uvedená v sondě 8 v hrobové jámě H158 společně s nožem, a také soubor dvanácti záušnic, nalezený u hrobu H188/03 v sondě 10 (ztotožněno s H89/97). Jednalo by se o největší staroboleslavský soubor tohoto typu milodaru. V nákresech hrobů jsou také blíže nepopsané drobné železné artefakty, které v přírůstkovém seznamu výzkumu chybí. U předmětů z roku 2002 může jít o ztráty v souvislosti s povodní a zničením předmětů v laboratoři ARÚ Praha v Letenské ulici, absence kolekce záušnic není objasněná, respektive jsou považovány za aktuálně nezvěstné.

Nevyjasněná zůstává také situace nálezů nádob, pocházejících z první poloviny 20. století. Keramické nádoby, u nichž je předpokládána souvislost s hrobovým inventářem, známe z prostředí akropole Staré Boleslavi pouze ze dvou případů blíže nepřesně lokalizovaných nálezů. Neporušená nádoba, nalezená v zahradě Kanovnické rezidence čp. 9, souvisí spíše s hroby na dnešním náměstí Sv. Václava. U nádoby druhé, respektive torza, dnes rekonstruovaného z několika kusů zlomků a pocházejícího z blízkosti baziliky, lze vzhledem k stavu jejího dochování i velmi archaické výzdobě její údajný hrobový původ považovat i za nejistý. Náhodné nálezy hrobů ze 40. let 20. století mohou souviset s oběma pohřebními areály (obr. 22). Z intravilánu připomeňme ještě nález jedné mladohradištní nádoby z osídlené polohy na předhradí, dvě nádoby pak pocházejí ze středohradištního pohřebiště v extravilánu.

Záušnice

Z pohřebních areálů včetně nálezů v hrobech pochází 49 kusů tohoto šperku z celkového počtu 73 kusů získaných v areálu lokality. Tento pro mladohradištní pohřebiště typický šperk se v boleslavských nálezech vyskytuje v několika základních velikostních kategoriích. Nejmenší průměry záušnic se pohybují kolem 16–17 mm, průměr drátu neklesá pod 1,6 mm. Zastoupeny jsou i masivní záušnice o síle drátu ca 3 mm, výjimečně je doloženo plátování. V jednom případě byla žena do hrobu (H8/89) protínajícího opukou zpevněný povrch rozlehlého prostranství jižně baziliky uložena podle primárního určení se záušnicemi plátovanými stříbrem. Výjimečným, bohužel dnes ztraceným předmětem (ztráta při povodni 2002) je zlatá záušnice, nalezená v zásypu H67/97 v sondě 1. Zda se jedná o hrobový inventář související s tímto hrobem, nelze prokázat (obr. 22:3). Nechybí ani záušnice velkých rozměrů kolem 60 mm. Vyskytují se pouze ve dvou hrobech (do rozpětí 1037–1166 datovaného H144 a H42 z areálu při kostele neznámého zasvěcení). O nich lze tedy konstatovat, že spadají nejpozději do období kolem poloviny 12. století. Spodní časovou hranici však určit neumíme a k chronologii nástupu velkých tvarů tak boleslavské nálezy nepřispívají. Zcela ojedinělý je nález bronzové záušnice splétané z několika tordovaných drátků, takže vytvářejí trojstranný pletenec. Vyzdvížena byla ze zánikového horizontu rozměrné roubené stavby v jižním sousedství baziliky, datované do 10. století, z prostoru, v jehož blízkosti nebyly hroby zjištěny, s pohřbíváním tedy nejspíše nesouvisí. Typově blízké záušnice tzv. českého typu, ovšem v tomto případě z drahých kovů s dvojitým, zde nedochovaným ukončením, jsou známy v nevelkém počtu z českých i moravských lokalit (detailně k těmto nálezům Tomková–Hlava–Soukup 2013, 187). Technologickým otázkám a materiálovému složení záušnic bude věnována samostatná studie po dokončení příslušných analýz, jejichž výsledky dosud nejsou k dispozici. Proto se nebudeme tomuto typu předmětů věnovat ve větším detailu a omezujeme se jen na základní přehled (tab. 2; obr. 22–23).

Prsteny

Dva nalezené prsteny pocházejí z hrobů v sousedství baziliky sv. Václava, v případě jižně ležícího H12/98 jde o hrob situovaný vně dnes ohrazeného areálu (sonda J). V obou hrobech byly krom prstenů nalezeny záušnice. Jižně baziliky byl odkryt hrob ženy, která byla uložena se souborem menších záušnic (*in situ* při hlavě zjištěno 6 kusů bronzových záušnic, průměr ca 18–19 mm,

Obr. 22. Nádobý spojené s hrobovým inventářem (náhodné nálezy ze 40. let 20. století) a hrobové nálezy z výzkumů 1997–1998. 1 – M. Švabinského čp. 9, zahrada Kanovnické rezidence, Oblastní muzeum Praha-východ, inv. č. 1052–1081, foto A. Němcová; 2a, 2b – okolí baziliky sv. Václava, Národní muzeum, inv. č. 104023, foto K. Pech; 3 – záušnice ze zasypu H67, sonda 1/97, př. č. 6790; 4 – čtvercové kování z H89, sonda 2C/97, př. č. 7082; 5 – soubor záušnic z H12, sonda J/89, př. č. 437–438; 6 – záušnice a prsten z H144, sonda 3I/98, př. č. 7809–7811. 3, 4, 5 a 6 foto H. Toušková. Grafická úprava L. Raslová.

Abb. 22. Mit Grabinventar verbundene Gefäße (Zufallsfunde aus den vierziger Jahren des 20. Jhdts.) und Grabfunde der Grabungen 1997–1998. 1 – M. Švabinského-Str. Konstitutionsnr. 9, Garten der Kapitelresidenz, Gebietsmuseum Prag-Ost, Inv.-Nr. 1052–1081, Foto A. Němcová; 2a, 2b – um die Wenzelsbasilika, Nationalmuseum, Inv.-Nr. 104023, Foto K. Pech; 3 – Schläfenring aus Verfüllung von Grab H67, Sondierschnitt 1/97, Zuwachsnr. 6790; 4 – quadratischer Beschlag aus Grab H89, Sondierschnitt 2C/97, Zuwachsnr. 7082; 5 – Schläfenringkollektion aus Grab H12, Sondierschnitt J/89, Zuwachsnr. 437–438; 6 – Schläfenring und Ring aus Grab H144, Sondierschnitt 3I/98, Zuwachsnr. 7809–7811. 3, 4, 5 und 6 Foto H. Toušková. Grafische Bearbeitung L. Raslová.

drát 2 mm, a jeden zlomek záušnice shodného průměru o síle drátu 3,7 mm). Na prstě ruky měla navlečený kostěný do hladka opracovaný prstýnek obdélníkového průřezu se zaoblenými hranami bez výzdoby (př. č. 436).

V sondě 3/1998 při jižní části západního průčelí baziliky byl odkryt výše zmíněný hrob 144/98 většího dítěte blíže neurčeného věku (*infans III*), vybaveného dvěma velkými záušnicemi (průměr ca 60 mm, drát 2,5 a 1,8 mm) a bronzovým páskovým prstenem s očkem (př. č. 7811; průměr 20 × 22 mm) na pravé ruce (obr. 22:6).

Poškozený a zčásti zkorodovaný bronzový předmět byl rovněž nalezen ve vrstvě příslušící k pohřebnímu horizontu v sondě 1B. Jeho interpretace není jednoznačná, může jít o tyčinkový prstýnek s butonem, ale i o záušnici.

Obr. 23. Zastoupení různých typů záušnic a jejich kolekci v raně středověkých hrobech nebo jejich zásypech. 1 – př. č. 2157; 2 – H12, sonda J/89, př. č. 437–438; 3 – př. č. 3542, sonda XXV/95; 4 – H8, sonda F/89, př. č. 288–289; 6 – H144, sonda 3I/98, př. č. 7809–7810. Záušnice ze sídlištních kontextů. 5 – př. č. 6163, sonda LXXII/B ve východní části předhradí; 7 – splétaná bronzová záušnice ze sídlištního kontextu jižně baziliky, př. č. 451, sonda N/89. Hroby byly odkryty v bezprostředním okolí nálezu. Kresba L. Raslová, foto Z. Kačerová.

Abb. 23. Vorkommen verschiedener Schläfenringtypen und ihrer Kollektionen in frühmittelalterlichen Gräbern oder deren Verfüllungen. 1 – Zuwachsnr. 2157; 2 – Grab H12, Sondierschnitt J/89, Zuwachsnr. 437–438; 3 – Zuwachsnr. 3542, Sondierschnitt XXV/95; 4 – Grab H8, Sondierschnitt F/89, Zuwachsnr. 288–289; 6 – Grab H144, Sondierschnitt 3I/98, Zuwachsnr. 7809–7810. Schläfenringe aus Siedlungskontexten. 5 – Zuwachsnr. 6163, Sondierschnitt LXXII/B im Ostteil der Vorburg; 7 – geflochtener Schläfenring aus Bronze aus dem Siedlungskontext südlich der Basilika, Zuwachsnr. 451, Sondierschnitt N/89. Die Gräber wurden in direkter Umgebung des Fundes freigelegt. Zeichnung L. Raslová, Foto Z. Kačerová.

Korálky

Korálky se na lokalitě vyskytují pouze ojediněle. Jediný hrobový nález – drobný válcový kostěný korálek (př. č. 7577) byl nalezen u dětské kostry v sondě 3/98 v H107. Skleněné korálky byly nalezeny pouze mimo kontext pohřebiště, konkrétně v poloze ca 100 metrů západně od baziliky (sonda 101/2008).

Čtvercové kování z plechu

Předmětem neznámé funkce bez bližšího chronologického zařazení, náležící však spíše horizontu vrcholně středověkého pohřbívání, je drobné čtvercové bronzové kování s otvory v rozích, ražené z tenkého plechu (obr. 22:4, př. č. 7082). Bylo připsáno H89/97 bez bližších náleзовých údajů, odkryta však v roce nálezů byla pouze horní část trupu a lebka. Jde o jediný nález předmětu tohoto typu v rámci boleslavských pohřebišť.

Železná kování rakví, hřeby

Železné artefakty byly nalezeny výhradně v hrobech či jejich zásypech při bazilice sv. Václava a kostele sv. Klimenta. U kostela neznámého zasvěcení nebyly zaznamenány. Torzo pásového kování rakve, dochované pouze v pozici u dolních končetin několika mladšími hroby výrazně poškozeného H36 severovýchodně baziliky sv. Václava, náleží spíše do starší fáze pohřbívání, avšak není v daném prostoru nejstarší. V zásypech okolních hrobů se zřejmě vyskytují další části pásového kování, soubor však bohužel, obdobně jako četné jiné nálezy kovových artefaktů z lokality nebyl laboratorně zpracován. Naopak celkového vyhodnocení včetně pokusu o rekonstrukci vzhledu rakve a typu kování se dostalo pozůstatkům rakve z H222 v sondě 16/05, jejíž kovové části – masivní kruhové úchyty, dvojramenné skoby a hřeby – se podařilo dokumentovat v primární poloze *in situ*, a to včetně vertikálních prvků (Boháčová–Hošek 2014). Nález svědčí o výjimečném postavení pohřbeného. Hrob náleží k nejstarším pohřbům, které byly ukládány při kostele sv. Klimenta po jeho založení. V jeho nadloží se často objevují různé typy železných kovovaných hřebů. Právě v okolí tohoto kostela se setkáváme s železnými hřeby v zásypech nejčastěji, nikoliv však výlučně. V několika hrobech jejich situování v rámci hrobové jámy dokládá zřetelně souvislost s rakví (obr. 11), v mnoha případech, vesměs v nejmladších částech stratigrafie, jde ale o stavební kování, související pravděpodobně se zastřešením kostela a jeho úpravami (Hrušková v tisku).

Pozůstatek textilie

Z hrobu H207 ze sondy 13/03 bylo získáno osm fragmentů textilie (př. č. 10396), patrně zhotovené z vláken lnu setého (Březinová 2003), místy zbarvených korozí neznámého bronzového předmětu. Textilie podle autorky analýzy náleží blíže neurčené součásti oděvu. Hrob H207 náleží k nejmladším hrobům ve stratigrafii, dno jeho hrobové jámy je ale zahlobbeno pod úroveň hrobů okolních. Jeho absolutní stáří neznáme.

7 Chronologie. Stratigrafie – keramický inventář – radiokarbonové datování

Chronologické vyhodnocení hrobů z etážových pohřebišť náleží obecně k obtížně řešitelným problémům archeologie. Mnohonásobné hloubení hrobových jam a v jeho důsledku vzniklý homogenizovaný pohřební horizont často znemožňuje určit vzájemné stratigrafické vztahy jednotlivých hrobů. V případě liniových sond, vesměs nepřesahujících šíři 100 cm, kdy jen výjimečně máme k dispozici celé půdorysy hrobů, je to ještě složitější. V případě Staré Boleslavi datování rozhodně neusnadňuje ani skutečnost, že zdejší hroby obsahují jen výjimečně nějaký inventář.

Základní chronologie pohřbívání vycházela ze stratigrafických pozorování a předpokladu opřeného o téměř úplnou absenci hrobů porušených jednotlivými sakrálními stavbami. Zejména u hrobů obklopujících baziliku bylo při až desetinásobné superpozici pohřbů, a tedy vysokém stupni narušení hrobů, velice obtížné od sebe odlišit alespoň základní hřbitovní úroveň. Jednoznačně prokazatelný vztah hrobů k známým etapám budování kapitulního areálu je evidován jen v několika málo případech, kde zůstal neporušen vztah mezi uložením hrobu a stavební činností (základové vkopy staveb a jejich zásypy, hroby starší, nebo naopak mladší než liniové stavby či kamenné úpravy povrchů). Minimální výpovědní hodnotu mají zlomky keramiky vyzdvížené ze zásypů hrobů, které vesměs pocházejí ze starších sídlištních horizontů a byly dále přemísťovány následným pohřbíváním. Soudobá keramika se v zásypech vyskytuje jen výjimečně a nelze ji často odlišit od možné mladší intruze. S ní musíme v dané terénní situaci intravilánu, kdy jsou zejména plochy komunikací či veřejných prostranství protkány opakovaně budovanými inženýrskými sítěmi, rovněž počítat. Určitou indicií pro nástup vrcholně středověkého pohřbívání je změna v ukládání horních končetin zemřelých. Další se ukázal být výskyt kovaných železných hřebů. Obojí může souviset s počátky sbíjených rakví. Tato změna je spojována s přelomem raného a vrcholného středověku (např. Tomková 2005, 179; Boháčová 2012, 185–187; Boháčová–Košťová 2024, 357).

V sondách při bazilice (4/98, 13/03, 16/05) byly zjištěné hroby vkládány do prostoru již zasypaného základového vkopu baziliky, případně s ním nebyly v žádném stratigrafickém vztahu. Sondy 1 a 2/97 a 3/98 již v kontaktu se vkopem nebyly, vztah k bazilice tak nebylo možné ověřit. Jednoznačně přiřadit nejstaršímu horizontu pohřbívání bylo možné pouze několik hrobů, které byly porušeny, nebo se dokonce nacházely pod základovou spárou ohradní zdi, přizděné k bazilice a porušené základy kostela sv. Klimenta, tj. s výstavbou spadající přibližně do rozpětí polovina 11. až polovina 12. století.

Příležitost k detailnímu postižení vývoje pohřbívání při obou těchto kostelích přinesla pouze sonda 16/05, situovaná při severní zdi kostela sv. Klimenta a zasahující až do míst základového vkopu jižní apsidy baziliky. Zde bylo na základě vztahu hrobů k základovému vkopu obou uvedených sakrálních staveb a vzájemných superpozic hrobů rozlišeno sedm základních horizontů pohřbívání, z nichž dva nejstarší spadaly do období staršího než výstavba kostela sv. Klimenta. Pouze dva z pěti hrobů, do nich přiřazených, byly vloženy do výplně základového vkopu baziliky. Chronologie těchto horizontů vycházející ze stratigrafie, údajů historických pramenů a jen slabé výpovědi keramického inventáře byla následně ověřena radiouhlíkovým datováním kosterních pozůstatků deseti jedinců a jeho pravděpodobnostním modelováním (Boháčová–Košťová 2024).

U kostela neznámého zasvěcení máme opor pro stanovení chronologie pohřbívání ještě méně než v kapitulním areálu. Stavba, jejíž přesnější ukotvení v raném středověku nejsme schopni stanovit, porušuje hrob v jediném případě (sonda X, H43/92). V prostoru pohřebiště je doloženo osídlení, rámcově datovatelné do první poloviny 10. století. Je však natolik torzovité, že určit dobu, kdy byly do této plochy zakládány první hroby, reálné není. Osídlení mohlo pokračovat i v mladším období. Menší četnost superpozic naznačuje kratší dobu pohřbívání, než je tomu v kapitulním areálu. Nápadná je jednotná úprava polohy kosterních pozůstatků, kdy vždy jde o uložení horních končetin podél těla. Pro ověření počátků pohřbívání byly vzorky z několika hrobů rovněž analyzovány radiouhlíkovou metodou. Analýzy zamýšlené pro rok 2025 by měly doložit, zda pohřbívání v této poloze bylo ukončeno ještě v raném středověku.

Radiokarbonová analýza vzorků z obou pohřebních areálů potvrdila správnost základní interpretace vývoje pohřbívání a jeho rámcové chronologie vycházející z výpovědi archeologických a historických pramenů. Současně přinesla nové a neočekávané poznatky týkající se jak počátků, tak závěru pohřbívání v obou areálech.

Výsledky chronologického studia lze shrnout do několika tezí:

- 1) Nejstarší pohřby byly v obou pohřebních areálech ukládány ještě před založením baziliky sv. Václava, tj. rozhodně v průběhu první poloviny 11. století, možná ale i již ve století desátém.

- 2) Druhá fáze pohřbívání souvisí s bazilikou a s kostelem neznámého zasvěcení. Hroby této fáze při bazilice spadají do intervalu mezi historickým datem jejího založení a výstavbou kostela sv. Klimenta, k níž došlo podle umělecko-historického výzkumu nejpozději v 60. letech 12. století. Data radiouhlíkové analýzy svědčí pro vznik kostela spíše kolem nebo po polovině 12. století, vznik kostela již v první polovině 12. století se tak jeví jako méně pravděpodobný. Závěr pohřbívání u kostela neznámého zasvěcení není dosud exaktně ověřen, podle archeologických poznatků by ale neměl přesahovat do vrcholného středověku.
- 3) V rovině hypotézy můžeme zatím uvažovat o tom, že v závěru raného středověku a po výstavbě kostela sv. Klimenta se pohřbívání definitivně přesunulo do kapitulního areálu, kde výrazně narůstá jeho intenzita, a to zejména v bezprostředním okolí tohoto kostela a za závěrem baziliky.
- 4) Závěr pohřbívání při kostele sv. Klimenta byl předpokládán na základě sporadických nálezů keramiky v hrobových zásypech nejmladších horizontů někdy v průběhu vrcholného středověku, i když vyloučit vzhledem k ojedinělým nálezům novověké keramiky v zásypech nebylo možné ani pohřby novověké. Vzhledem k novodobým zásahům do souvrství mohlo jít v tomto případě o náhodnou intruzi. Radiouhlíkovou analýzou bylo uzavření pohřebního horizontu v těchto místech zpřesněno na první třetinu 15. století. Nabízí se tak souvislost s historicky známou devastací lokality včetně baziliky v průběhu husitských válek na počátku 20. let 15. století. Přehled všech dat dosud získaných radiouhlíkovou analýzou přináší tab. 3.

Pohřbívání v novověku nebylo archeologickým výzkumem prokázáno až na jedinou výjimku. V roce 2011 J. Špaček (2012) odkryl při svém výzkumu náhrobník Filipa Rotcibera, historicky známé osobnosti působící na dvoře císaře Rudolfa II., z roku 1595. Vzhledem k tomu, že lokalita včetně baziliky byla během husitských válek vyplněna a bazilika značně zdevastována, lze uvažovat o tom, že pohřbívání běžné populace bylo v mladším období přesunuto k nově zbudované bazilice Nanebevzetí P. Marie na předhradí, zmiňované poprvé před rokem 1541. Bazilika a její okolí mohla sloužit jako místo posledního odpočinku pouze pro vybrané členy boleslavské komunity, což naznačuje několik novověkých náhrobků umístěných přímo v bazilice a také zmíněný náhrobník Filipa Rotcibera.

8 Pohřební areály při staroboleslavské kapitule v raném a na počátku vrcholného středověku ve srovnání s pohřbíváním v pražské aglomeraci

Pohřebiště spojená s raně středověkým přemyslovským centrem ve Staré Boleslavi procházejí obdobným vývojem jako pohřebiště zkoumaná na dalších centrálních lokalitách ve středních Čechách.

Nejstarší a bohužel málo známý pohřební areál, objevený počátkem 20. století, se nacházel mimo osídlenou plochu, i když těsně východně za její hranicí, v okolí dnešní ulice Jezdecká. S nejstaršími pohřby v centru lokality musíme ale počítat i v počáteční fázi její existence, kdy zřejmě v místě dodnes ve značné části zdiva dochované raně románské baziliky stával kostel sv. Kosmy a Damiána. Někde v jeho blízkosti se nacházela obydlí příslušníků panovnického rodu, písemné prameny hovoří přímo o dvoře budoucího knížete Boleslava I. Pozůstatky dřevěné nadzemní, snad roubené obytné zástavby, někdy i značných rozměrů, byly také v centru lokality doloženy archeologickým výzkumem. Datovány jsou do průběhu 10. století (Boháčová 1993, 210–213). Počátky ukládání většího množství pohřbů v blízkosti takto využívané plochy zatím nejsme schopni určit, hroby spadající před založení baziliky jsou však v rámci širšího okolí tohoto prostoru dokládány opakovaně, někde prokazatelně porušují nejstarší sídelní horizont, jindy vztah k osídlení neznáme (nálezy ze 40. let 20. století). Intenzita pohřbívání sílí po založení baziliky a zejména pak po založení kostela sv. Klimenta. Tehdy naopak zřejmě vyznívá pohřbívání u kostela neznámého

Tab. 3. Data radiouhlikové analýzy provedené Českou radiouhlikovou laboratoří (CRL) pro vybrané hroby získaná v letech 2014–2015 a 2023–2024. Podle Světlík 2015; 2023; 2024.

Tab. 3. In den Jahren 2014–2015 und 2023–2024 ermittelte Daten der vom Tschechischen Radiokarbonlabor (CRL) für ausgewählte Gräber durchgeführten Radiokarbonanalysen. Nach Světlík 2015; 2023; 2024.

Č. VZ.	SONDA – HROB	KONVENČNÍ STÁŘÍ (BP)	KALIBROVANÉ STÁŘÍ (AD)	%
14_004	S 16A H218	566 ± 95	1258–1514	94
14_005	S 16A H220	744 ± 78	1152–1402	93
14_006	S 16A H227	991 ± 87	879–1247	95
14_261	S 16A H227, náhrada	1018 ± 82	863–1214	93
14_008	S 16A H222	978 ± 79	937–1220	91
15_001	S 16A H217	643 ± 90	1220–1438	95
14_007	S 16A H221	625 ± 33	1290–1399	95
15_428	S 16A H221, náhrada	597 ± 34	1297–1410	95
23_0885	S 1 – H57	1011 ± 18	991–1042 AD	94
23_0886	S 2 – H81	962 ± 18	1027–1157 AD	96
23_0887	S 2 – H92	1031 ± 18	992–1029 AD	95
23_0888	S 13 – H206	619 ± 18	1301–1398 AD	96
23_0889	S 16 – H226	893 ± 18	1049–1219 AD	96
23_0890	S 16 – H228	963 ± 18	1027–1156 AD	96
23_0891	S 16 – H229	1020 ± 19	992–1034 AD	95
23_0892	S 16 – H234	974 ± 18	1024–1154 AD	96
23_0893	S 13 – H238 shluk kostí	1064 ± 18	899–1025 AD	97
24_0652	S F – H8/89	980 ± 19	1021–1154 AD	96
24_0653	S J – H12/89	926 ± 19	1038–1166 AD	95
24_0654	S U – H15/91	1057 ± 20	900–1028 AD	96
24_0655	S U – H19/91	1048 ± 19	978–1029 AD	95
24_0656	S U – H20/91	1081 ± 19	894–1020 AD	96
24_0657	S ZI – H85/92	970 ± 19	1025–1155 AD	96
24_0658	S XIV – H7/95	955 ± 20	1031–1158 AD	96
24_0659	S XIV – H6/95	1007 ± 19	991–1121 AD	97
24_0660	S 3 – H105/98	915 ± 19	1041–1180 AD	91
24_0661	S 3I – H144/98	928 ± 20	1037–1166 AD	95

zasvěcení. Největší kumulaci pohřbů a mnohonásobné superpozice evidujeme východně od závěru baziliky, kde pohřbívání prokazatelně pokračuje i v průběhu vrcholného středověku a končí zřejmě s devastací lokality během husitských válek.

Po nedávném souhrnném zpracování raně středověkých pohřebišť z jádra pražské sídelní aglomerace (Havrdá–Tryml 2021) se nabízí možnost srovnání pohřebních zvyklostí na pohřebišťích v intravilánech, kde se v některých případech setkáváme s vývojem od řadového, vesměs nekostelního pohřebiště k pohřebišti etážovému, kostelnímu. Jak bylo naznačeno již v úvodu, je s tímto tématem spojena i otázka terminologická: jako pohřebiště bývají chápány areály bez církevní stavby, jako hřbitovy pohřebiště kostelní, etážová. Detailně se problému věnují právě citovaní autoři, když upozorňují na skutečnost, že v mnoha případech v intravilánech s dlouhou sídelní tradicí je situace daleko složitější a tuto klasifikaci nelze v případě těchto pohřebních areálů

použit (Havrdá–Tryml 2021, 308–309). V případech, kdy původně řadové nekostelní pohřebiště přechází v etážové kostelní ještě v raném středověku a pokračuje dále do středověku vrcholného, nelze využít ani spojení vrcholně středověkých pohřbů s hřbitovem, neboť chronologický předěl často nelze určit. Označení hřbitov pro příkostelní hřbitovní areály by bylo zřejmě nejvhodnější používat tam, kde tyto hřbitovy vznikají až ve vrcholně středověkém či mladším sídelním organismu při sakrálních stavbách, jejichž okolí je od ostatní plochy zřetelně a záměrně za tímto účelem odděleno. V případě obou staroboleslavských pohřebních areálů, jejichž počátky spadají nejméně do přelomu 10. a 11. století a u nichž registrujeme mnohonásobné superpozice hrobových jam, doklady takového ohrazení plochy postrádáme. Není pravděpodobné, že by při daném rozložení sond liniové ohrazení uniklo pozornosti, neboť této otázce byla věnována zvýšená pozornost. S bazilikou a provozem kapituly sice souvisí členění jejího okolí do dílčích ploch liniovými stavbami, ale jejich výstavba je mnohoetapová a pohřbívání jejich linie jednoznačně překračuje, a to v různých etapách. V okolí kostela neznámého zasvěcení není rovněž žádná vymezující linie doložena, hroby, které se při kostele nalézají až v pětinasobných superpozicích, se vzdáleností od něj postupně řídnou. Rozsah pohřebiště může být v tomto případě omezen pouze komunikacemi a od východu pak kamennou hradbou.

Na základě nových poznatků o počátcích pohřbívání v intravilánu Staré Boleslavi se zdá pravděpodobné, že první pohřby byly do této plochy ukládány ještě v době existence rozsáhlého pohřebiště, rozkládajícího se při východním okraji předhradí. Alespoň v případě areálu zaujímajícího dnešní plochu náměstí Sv. Václava tak můžeme předpokládat, že jde o pohřebiště nekostelní, do něhož byla sakrální stavba teprve později vložena. Jeho uspořádání ale neznáme. Se vznikem kostela pohřbů v jeho okolí postupně přibývalo tak, že hrobové jámy byly opakovaně hloubeny do míst starších pohřbů. Nemůžeme však vyloučit ani existenci starší, například dřevěné sakrální stavby, jak o ní uvažují v případě pražského podhradí autoři nedávného souhrnu (Havrdá–Tryml 2021, 312–313).

Stejně jako na jiných soudobých pohřebištích se i ve Staré Boleslavi setkáváme s náhrobními kameny, které původně vyznačovaly umístění hrobů na tehdejší povrchu terénu. Využíván byl především na lokalitě snadno dostupný pískovec, v jednom případě se setkáváme s jednoduchou rytou výzdobou dvojitou linií po obvodu kamene hrubě otesaného do obdélného tvaru. Většina ze třinácti náhrobků byla objevena při kostele neznámého zasvěcení. Na základě poznatků o hrobu H90/92, zachovaného v sondě Z pod náhrobní deskou *in situ*, můžeme konstatovat, že v rámci raně středověkého pohřbívání zde hroby opatřené náhrobky nepatří k nejstarším pohřbům, neboť uvedený hrob s náhrobkem je až třetím hrobem uloženým do tohoto prostoru. V kontextu celého pohřebiště tak spadá již do etapy etážového pohřbívání (srov. Havrdá–Tryml 2021, 304). Pozůstatky hrobu 29/92 zachycené pouze ve stěně výkopu při západní hraně sondy V nám umožňují jeho detailnější charakteristiku: náhrobník je umístěn ca 80 cm nad dnem hrobové jámy, ostatky zemřelého dospělého, ale blíže neurčeného jedince byly uloženy na dřevěné desce a obloženy pískovcovými kameny.

Ne vždy bylo označení pietního místa náhrobníkem později respektováno, většinu kamenů evidujeme totiž v sekundárním uložení, aniž by překrývaly hrobovou jámu, jakkoliv někdy jsou ještě součástí pohřebního horizontu. V souladu se zjištěním na pražských pohřebištích (Havrdá–Tryml 2021, 303) je i zde, konkrétně ve zdivu gotických pilířů baziliky, doloženo využití náhrobních kamenů v mladších stavebních konstrukcích. Hlediska piety v tehdejší společnosti nehrála zřejmě nijak závažnou roli, upřednostněna byla snadná dostupnost využitelného stavebního materiálu v blízkosti stavby.

Různé formy kamenného obložení hrobových jam, známé ze soudobých pohřebišť, byly na rozdíl od pražských pohřebišť (Havrdá–Tryml 2021, 303–305) dokumentovány pouze při dně hrobové jámy, ať již byly kameny uloženy ve vertikální poloze (výhradně opuka), nebo jakkoliv volně při jejích hranách (opuka, pískovec, často v kombinaci). S výjimkou náhrobníků nebylo nikde zaznamenáno vyznačení hrobu kameny při povrchu hrobové jámy. V případech dvou sousedících dvojhrobů, které se jinde na lokalitě nevyskytují, došlo k překrytí těl kameny uloženými

na plocho. Ostatky zemřelých však dělila od kamenů jen nepříliš mocná vrstva písčité zeminy, nešlo tedy o vyznačení hrobu na tehdejšímu povrchu.

Velikosti hrobových jam nelze vzhledem k charakteru výzkumu i naleziště komplexněji vyhodnotit. Můžeme konstatovat, že jámy respektují rozměry zemřelého a nevykazují žádné anomálie. Pokud můžeme postihnout zahlobnutí hrobové jámy z úrovně soudobého povrchu, vesměs se pohybuje kolem 80 cm. Povrch v areálu baziliky byl patrně v průběhu staletí upravován a mohlo dojít i k jeho snížení. Některé hroby mladších horizontů byly zřejmě hloubeny z povrchu o nižší niveletě než hroby starší. Tomu nasvědčuje zejména skutečnost, že dno některých mladších hrobů leží výrazně hlouběji než dno hrobů starších (např. H 207 s pozůstatky textilu vůči staršímu H 203 i dalším hrobům v sondě 13). Složení keramického inventáře z vrstev překrývajících hroby vrcholně středověkého stáří, který tvoří z převážné většiny keramika nejmladší fáze raného středověku, také dokládá mladší úpravy terénu.

Obdobně jako u většiny soudobých pohřebišť v Čechách i zde uloženi zemřelého ve starších fázích pohřbívání respektuje s mírnými odchylkami rámcově západovýchodní orientaci. Výjimkou jsou dva hroby při bazilice sv. Václava, v nichž ostatky malého dítěte a dospělého jedince byly uloženy hlavou k východu, a několik málo hrobů, které buď vykazují větší odklon od západovýchodní orientace, nebo nelze zcela vyloučit záměrné pohození zemřelých do vyhloubené jámy.

Stejně tak poloha ostatků odpovídá zvyklostem známým z raně středověkých pohřebišť, kdy jsou horní končetiny uloženy souměrně podél těla (u kostela neznámého zasvěcení bez výjimky). Při bazilice evidujeme změnu této formy v mladších pohřebních horizontech, zřetelně nastupuje po výstavbě kostela sv. Klimenta, kdy se poloha rukou posouvá do klína či oblasti trupu, a to jak u jedné paže, tak souměrně u obou. Změna v závislosti na stratigrafii i nástupu různých typů kování rakví odpovídá předpokladu o jejím nástupu na přelomu raného a vrcholného středověku.

Mincovní nálezy jednoznačně přiřaditelné k hrobovému inventáři ve staroboleslavských pohřbech chybí. K vyjasnění situace s nálezy dalších předmětů a jejich rozdílným výskytem na kostelních a nekostelních pohřebištích (Štefan 2010, 188; Havrda–Tryml 2021, 307) boleslavská situace příliš nepřispívá, neboť z 54 kusů záušnic zjištěných v pohřebních areálech bylo v hrobech *in situ* nalezeno pouze 21 z nich, vesměs v sériích šest, čtyři nebo dva kusy. Lze tak jen předpokládat, že procentuálně byl počet hrobů se záušnicemi vzhledem k celkovému počtu hrobů, dosahujícímu řádu stovek jedinců, v obou areálech nízký, což by odpovídalo církevnímu prostředí, a tedy tezi I. Štefana o nižším zastoupení hrobů s inventářem na pohřebištích u sa-
králních staveb.

Připomenout je možné, a to zejména v souvislosti s diskusemi o dataci záušnic i o výskytu prstýnků, tři hroby, k nimž disponujeme daty radiouhlíkové analýzy (Světlik 2024). Žena v hrobě, zapuštěném do opukového posypu, spojovaného s úpravou prostranství po vzniku kapituly, měla při hlavě dvě plátované záušnice o průměru ca 31 mm a průměru drátu 3 mm (H8/89), hrob dospělého blíže neurčeného jedince byl na poslední cestu vybaven šesti záušnicemi o průměrech mezi 16,2 a 19 mm a kostěným prstýnkem (H12/89), u nedospělého jedince (H144/98; *infans III*), jehož hrob zaujal místo při západním průčelí baziliky souběžně s pískovcovým kvádrovým zdí-
vem neznámé stavby přizděné k bazilice (sonda 31/98), byl nalezen krom dvou záušnic o průměru 61 mm výše zmíněný bronzový páskový prstýnek s očkem. Radiouhlíková data (tab. 3) víceméně větší rozptýl datace předpokládaný na základě rozdílných typů záušnic nepotvrzují. Pohybujeme se v intervalu, o němž bezpečně víme, že v jeho rámci fungovaly oba pohřební areály. Vzhledem k umístění hrobů spojujeme všechny tři pohřby spíše s pohřbíváním při bazilice než při kostele neznámého zasvěcení. Blízkost zjištěných intervalů naznačuje úskalí interpretace kalibrační křivky, která nám právě pro toto, z našeho pohledu klíčové období neumožňuje omezení exaktně získaných dat na užší chronologický interval, a zpřesňující informace proto nepřináší. Výpověď radiouhlíkového datování ostatků je tak pro nás významná především u H8, který potvrzuje značné stáří opukou zpevněného povrchu, jehož vznik byl hypoteticky spojován se vznikem kapituly a změnou funkce centrální části areálu s ním souvisejícím.

9 Závěr

Oproti původní představě přineslo aktuální komplexní vyhodnocení pohřebních areálů celou řadu dříve nepředpokládaných poznatků. K nejvýznamnějším náleží fakt, že bylo doloženo pohřbívání v areálu akropole ještě před založením kapituly a kapitulní baziliky před polovinou 11. století. Hroby, jejichž uložení spadá podle radiouhlíkové datace do období 10. až první třetiny 11. století, jsou prokázány jak v okolí baziliky, tak jižně od ní v ploše komunikace a navazujícího náměstí Sv. Václava. Zatím se nezdá pravděpodobné, že by vytvářely v některé části této plochy výraznější shluk. Tento poznatek je v kolizi se skutečností, že ze stejného prostoru máme doklady poměrně intenzivního osídlení pozdního středohradištního a počátku mladohradištního období, tj. osídlení reprezentovaného keramikou období před nástupem kalichovitých okrajů pražské sekvence a období její starší fáze. Spíše se tedy jeví jako pravděpodobné, že nejstarší fáze pohřbívání spadá až někde do závěru 10. a do první třetiny 11. století. K otázce možné souvislosti s jakoukoliv církevní stavbou se nelze vyjádřit.

Dalším nečekaným zjištěním je závěr pohřbívání, který se v obou areálech posouvá hlouběji do minulosti. Překvapivý je zejména u kostela neznámého zasvěcení, neboť podle zcela unifikovaného pohřebního ritu a prvních dat radiouhlíkové analýzy spadá patrně ještě do průběhu raného středověku. Zvažovaná souvislost s přesunem pohřbívání k nově zbudovanému kostelu sv. Klimenta může být spojena se změnou funkce jednotlivých částí akropole. V rámci možností aktuálně řešeného projektu bude ještě závěr pohřbívání ověřen pomocí radiouhlíkové analýzy.

Ukončení pohřbívání při bazilice v průběhu první poloviny 15. století zapadá logicky do historických souvislostí. Jestliže prameny hovoří o naprostém zrušení Boleslavi včetně baziliky v roce 1420, nebylo zřejmě ukládání zemřelých do zničeného prostoru pohřebiště, který mohl být i spáleništěm zavaleným sutěmi, nejen vhodné, ale případně ani možné. Je nezbytné konstatovat, že tato zjištění nebylo možné získat na základě vyhodnocení archeologických a historických pramenů, ale až po jejich propojení s daty radiouhlíkové analýzy.

Již v průběhu výzkumu se malý výskyt hrobového inventáře jevil jako nápadný a byl dáván do souvislosti se sakrálním prostředím, navíc přímo v kontextu nejstarší kolegiální kapituly v Čechách. Posléze byl do určité míry relativizován poměrně vysokým počtem nálezů záušnic v pohřebním horizontu. Po celkovém vyhodnocení pohřebiště včetně intenzity pohřbívání je ale zřejmé, že procentuální zastoupení hrobů se záušnicemi bylo nízké a pohybovalo se nejspíše v nízkých jednotkách procent. K méně běžným nálezům patří pásová, bohužel z větší části nedochovaná kování rakve z hrobu na bázi pohřebiště a zejména pohřeb muže uloženého při stěně kostela sv. Klimenta na přelomu raného a vrcholného středověku v mohutné sbíjené rakvi, opatřené několika kruhovými úchyty (Boháčová–Hošek 2014).

V zásadních parametrech se oba areály nijak významně neodlišují od jiných soudobých pohřebišť v Čechách. Obdobná je úprava hrobových jam i uložení ostatků zemřelých. Jak vyplývá z popisu pohřebního ritu u kostela sv. Klimenta i u kostela neznámého zasvěcení a chronologie pohřbívání, ověřené radiouhlíkovým datováním, potvrzuje se nástup změny v ukládání horních končetin někdy v období přelomu raného a vrcholného středověku. Doložený je však i ojedinělý výskyt této proměny v kombinaci s tradiční úpravou hrobové jámy kamenným obložím. Společný nástup kovaných hřebů indikuje možnou souvislost s užitím sbíjených rakví. Častý výskyt náhrobních kamenů poukázal na možnost jejich uplatnění na etážových pohřebištích, což například v pražském prostředí s výjimkou pohřebiště na Loretánském náměstí (Boháčová–Blažková 2011, 92) pozorováno nebylo. Hrob H90 s náhrobním kamenem náleží na pohřebiště u kostela neznámého zasvěcení mladší fázi raně středověkého pohřbívání, stejně jako tomu je na Loretánském náměstí. Jinde v Čechách je naopak doloženo opakované pohřbívání k totožnému náhrobníku (Podhorský–Drnovský 2017, 375).

Vyhodnocení boleslavských pohřebních areálů přispělo rovněž k diskusi o terminologii spojené s označením areálů, v nichž pohřbívání v období vrcholného středověku plynule navazovalo na pohřbívání předchozí a kde můžeme sledovat proměnu pohřebišť původně řadových na pohřebiště

etážová, aniž je zřejmé, zda a ve které fázi stála v rámci pohřebiště sakrální stavba. U boleslavských pohřebišť, stejně jako na jiných raně středověkých lokalitách není prokázáno ohrazení pohřebních areálů, s nímž bývá vznik etážového pohřbívání – zde pěti-, respektive při bazilice až destinásobného – obvykle spojován. Není pravděpodobné, že by při daném prostorovém rozložení sond a při pozornosti, která této otázce byla věnována, takové ohrazení nebylo zachyceno.

Propojení zde nastiňných poznatků s výsledky analýzy kosterních pozůstatků boleslavské populace je otázkou blízké budoucnosti a závěrečného vyhodnocení aktuálně řešeného projektu v zamýšlené souborné studii. Veškeré základní údaje budou zpřístupněny v on-line databázi středoevropských pohřebišť THANADOS.

Prameny a literatura

- BARTOŠKOVÁ, A.–ŠTEFAN, I., 2006: Raně středověká Budeč – pramenná základna a bilance poznatků (K problematice funkcí centrální lokality), AR LVIII, 724–757.
- BOHÁČOVÁ, I., 1993: Nové prameny k přemyslovskému hradišti ve Staré Boleslavi. Předběžná zpráva – New sources to the Přemysl dynasty's hillfort in Stará Boleslav. Preliminary report. In: Lokalne ośrodki władzy państwowej w XI–XII w Europie Środkowo-Wschodniej, Spotkania Bytomskie 1 (Moździoch, S., ed.), 201–218. Wrocław.
- 2003: Stará Boleslav v raném přemyslovském státě – Stará Boleslav in the early medieval Přemyslid state. In: Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku – Stará Boleslav. Přemyslid Stronghold in the early Middle Ages. *Mediaevalia archaeologica* 5 (Boháčová, I., ed.), 471–478. Praha.
- 2005: Stará Boleslav VI. Areál kostelů sv. Václava a sv. Klimenta 2003 (NKP, parc. č. 1667). Sondy 13 a 14. Nálezová zpráva o výzkumu. Archeologický ústav Praha, CTX200702738.
- 2006: K historii archeologického zkoumání center raného středověku v Čechách. Příklad ze Staré Boleslavi – Zur Geschichte der archäologischen Erforschung der Zentren im frühmittelalterlichen Böhmen am Beispiel von Stará Boleslav, AR LVIII, 117–128.
- 2011: Pohřebiště na Loretánském náměstí v Praze – Hradčanech. In: Boháčová, I.–Blažková, G., Pohřebiště na Loretánském náměstí v Praze. *Castrum Pragense* 11(1), 55–73. Praha.
- 2012: From the history of Czech medieval archaeology. The archaeological excavations of Ivan Borkovský in Loretánské square in Prague-Hradčany, *Archaeologia Poloni* 57, 161–197.
- BOHÁČOVÁ, I.–HOŠEK, J., 2014: Archeologie středověkých konstrukčních technologií – Sbíjená rakev s panty a kruhovými úchyty z pohřebiště při kostele sv. Klimenta ve Staré Boleslavi – Archäologie mittelalterlicher Konstruktionstechnologien – Ein zusammengefügter Sarg mit Beschlägen und Griffingen von dem Gräberfeld an der st. Klemenskirche in Stará Boleslav, AH 39, 241–255.
- BOHÁČOVÁ, I.–HRUŠKOVÁ, I., 2025: Stará Boleslav. Pohřbívání v areálu staroboleslavské kapituly a při kostele neznámého zasvěcení v jeho sousedství v raném a vrcholném středověku – Supplementary files. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15648596>
- BOHÁČOVÁ, I.–KOŠTOVÁ, N., 2024: Vývoj raně středověkého centra ve Staré Boleslavi optikou radiouhlíkového datování etážového pohřebiště při bazilice sv. Václava a v kostele sv. Klimenta – The development of the early medieval centre of Stará Boleslav revealed by radiocarbon dating of the multi-level cemetery by the Basilica of St. Wenceslas and in the Church of St. Clement, AR LXXVI, 333–360. <https://doi.org/10.35686/AR.2024.244>
- BOHÁČOVÁ, I.–ŠPAČEK, J., 1994: Třetí raně středověký kostel na akropoli hradiště ve Staré Boleslavi – Die dritte frühmittelalterliche Kirche auf der Akropolis des Burgwalls von Stará Boleslav, AR XLVI, 607–617.
- BŘEZINOVÁ, H., 2003: Odborný posudek textilních fragmentů z archeologického výzkumu ve Staré Boleslavi. In: Boháčová, I., 2005.
- HAVRDA, J.–TRYML, M., 2021: Pohřbívání na sklonku raného středověku. Pohřební areály v pražské předlokační aglomeraci v 11. až 1. polovině 13. století – Burial practices at the close of the Early Middle Ages. Funerary areas in the Prague pre-foundation agglomeration from the 11th to the mid-13th centuries, ASČ 25, 217–326.

- KALHOUS, D., 2003: „... in Boleslauia edificavit ecclesiam s. Marie virginis et s. Georgii“. In: Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku (Boháčová, I., ed.), 202–204. Praha.
- KRAUS, M.–DVOŘÁČEK, D., 2022: Výzkum při rekonstrukci a revitalizaci sakrálních staveb a areálu baziliky sv. Václava a kostela sv. Klimenta ve Staré Boleslavi. Nedokončený rkp. nálezové zprávy k projektu C-202110455, č. j. 7047/2021.
- Manuscriptorium*: Bartoloměj Paprocký. Diadochos. Praha: NK ČR. Dostupné z: https://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-HUAVCRE_4753M8R1O1 – cs, cit. 16. 10. 2024.
- PODHORSKÝ, J.–DRNOVSKÝ, P., 2017: Raně středověké náhrobníky z Čech – Early medieval gravestones in Bohemia, ASČ 21, 373–407.
- PROKOP, K., 2011: Zprávy z praehistorického odboru SPSC, Obzor prehistorický 2, 30–32.
- SLÁMA, J., 1977: Mittelböhmen im frühen Mittelalter. Praehistorica 5. Praha.
- STLOUKAL, M., bez data: Mladohradištní kostry ze Staré Boleslavi. Odborný posudek [za roky 1989–1996]. – bez data a: Antropologický posudek o kostrách ze Staré Boleslavi. Odborný posudek [k inv. č. NM 14350–14368 – rok 1989].
- STRÁNSKÁ, P., 2014: Antropologický posudek č. 1158 – Stará Boleslav 2005, sonda 16. Archeologický ústav, Praha, TP-2014-4307.
- 2015: Antropologický posudek č. 1158 – Stará Boleslav II. Hroby 67/97, 95/98, 96/98, 122/98, 144/98, 188/2002. Archeologický ústav, Praha.
- SVĚTLÍK, I., 2015: Výsledky radiouhlíkového datování vzorků kostí. Odborný posudek [kolagen 14_004-008, 14_261, 14_428, 15_001].
- 2023: Výsledky radiouhlíkového datování CRL. Odborný posudek [kolagen CRL23_0885-0893].
- 2024: Výsledky radiouhlíkového datování CRL. Odborný posudek [kolagen CRL24_0652-0661].
- ŠPAČEK, J., 1999: Z výsledků záchranného archeologického výzkumu provedeného v okolí chrámu Nanebevzetí Panny Marie ve Staré Boleslavi v letech 1996–1998 – Ergebnisse der archäologischen Rettungsgrabung in der Umgebung der Jungfrau Maria Assunta-Kirche in Stará Boleslav in den Jahren 1996–1998, AH 24, 303–311.
- 2003: Historie archeologického výzkumu před r. 1988. In: Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku (Boháčová, I., ed.), 29–36. Praha.
- 2012: Náhrobní kámen Filipa Rotcimer a ve Staré Boleslavi, Studie a zprávy, Historický sborník pražského okolí 2, 121–124.
- ŠPAČEK, J.–BOHÁČOVÁ, I., 2000: Výsledky záchranného archeologického výzkumu v areálu okolí baziliky sv. Václava ve Staré Boleslavi – Ergebnisse der Rettungsgrabung im Areal und in der Umgebung der Basilika St. Wenzeslaus in Stará Boleslav, AH 25, 307–322. Brno.
- ŠTAFFL, M., 2025: Ideální rekonstrukce raně středověkého hradiště ve Staré Boleslavi a jeho okolí – Ideale Rekonstruktion der frühmittelalterlichen Burgstätte in Stará Boleslav und ihrer Umgebung, AH 50, 51–77.
- ŠTEFAN, I., 2010: Příspěvek k chronologii a výpovědním možnostem esovitých záušnic, Studia mediaevalia Pragensia 9, 171–205.
- ŠTEFAN, I.–HASIL, J., 2024: Praha-Vinoř: Proměny centrálního místa v zázemí středověké Prahy (Předběžná zpráva). In: Krajina středověké Prahy (Klápště, J.–Klír, T.–Štefan, I., edd.), 278–322. Praha.
- TOMKOVÁ, K., 2005: Pohřební ritus na Pražském hradě a jeho předpolích ve středověku a novověku – charakteristika a vývoj. In: Tomková, K., Pohřbívání na Pražském hradě a jeho předpolích. Castrum Pragense 5.1, 159–196. Praha.
- TOMKOVÁ, K.–HLAVA, M.–SOUKUP, M. B., 2013: Dva žalovské omyly aneb Ještě jednou o dvou zlatých špercích z Jírovy sbírky – Two Žalov errors or once more on two gold pieces of jewellery from Jíra's collection, ASČ 17, 185–205.
- ZAHRADNÍK, P., 2003: Zaniklý kostel na Svatováclavském náměstí a písemné prameny. In: Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku (Boháčová, I., ed.), 199–201. Praha.
- ZAVŘEL, J., 2003: Petrografický rozbor kamenných nálezů ze Staré Boleslavi. In: Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku (Boháčová, I., ed.), 269–276. Praha.
- 2003a: Potenciální zdroje kamenných a keramických surovin. In: Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku (Boháčová, I., ed.), 381–392. Praha.

Internetové zdroje

<https://thanados.net>

<https://thanados.net/about/medcem>

<https://thanados.net/about/thanados>

<https://thanados.net/entity/179321>

Zusammenfassung

Stará Boleslav. Bestattungen im Früh- und Hochmittelalter im Areal des Altbunzlauer Kapitels und bei einer Kirche mit unbekanntem Patrozinium in seiner Nachbarschaft

Eine komplexe Auswertung der Begräbnisareale im historischen Kern von Stará Boleslav (Alt-bunzlau, Mittelböhmen) brachte eine Reihe neuer Feststellungen und detaillierter Erkenntnisse hinsichtlich ihrer Entwicklung. Grundlegend dabei war die Verknüpfung der archäologischen Interpretation mit den Daten einer Radiokarbonanalyse. 1) Es wurde nachgewiesen, dass noch vor Mitte des 11. Jahrhunderts, d.h. vor Gründung des Kapitels mit der Basilika im Areal der Akropole Bestattungen durchgeführt wurden. Ob ihre Anfänge bereits in die erste Hälfte des 10. Jahrhunderts fallen und mit der historisch belegten Cosmas-und-Damian-Kirche zusammenhängen, ist bislang noch eine offene Frage. Auf der ausgedehnten Fläche der Akropole ist dort, wo sich die ältesten Gräber befinden, auch eine Besiedelung aus der späten Mittelburgwallzeit und dem Anfang der Jungburgwallzeit belegt (ca. 900–950). Die älteste Bestattungsphase fällt demnach wahrscheinlich erst irgendwann an das Ende des 10. und in das erste Drittel des 11. Jahrhunderts. 2) Nach Gründung der St. Wenzelsbasilika (1039–1046) existierten im Zentrum der Fundstelle zwei Begräbnisareale. Das eine befindet sich in dem Bereich um die Basilika und an der später bei ihr errichteten St. Clemenskirche (ca. Mitte 12. Jhdt.), das zweite ist ein Gräberfeld in seiner südöstlichen Nachbarschaft. In seinem Kern wurde später Ende des 11. Jahrhunderts eine früher unbekannte Kirche errichtet (1991 entdeckt). 3) Das Ende der Bestattungen verlagert sich tiefer in die Vergangenheit: Bei der St. Wenzelsbasilika in die erste Hälfte des 15. Jahrhunderts, was mit der Plünderung der Fundstelle während der Hussitenkriege zusammenhängen kann; bei der Kirche mit unbekanntem Patrozinium offenbar noch im Lauf der frühen Neuzeit, was mit dem Bau der St. Clemenskirche und mit einer Funktionsveränderung der einzelnen Teile der Akropole zusammenhängen kann. 4) Das Vorkommen von Gräbern mit Grabbeigaben ist gering und entspricht der These vom Einfluss der Christianisierung auf die Beschränkung des Grabinventars (Vorkommen von Gräbern mit Schläfenringen in geringen Prozenteinheiten). Zu den weniger gängigen Funden zählen die größtenteils beschädigten Bandbeschläge der Särge an der Basis des Bestattungshorizontes und die Bestattung eines Mannes an der Wand der St. Clemenskirche (zweite Hälfte 12. bis erstes Drittel 13. Jhdt.) in einem stark zugenaagelten und mit mehreren runden Griffen versehenem Sarg.

In den Grundparametern unterscheiden sich beide Areale nicht von zeitgleichen, in Böhmen vorkommenden Gräberfeldern. Die Herrichtung der Grabgruben und auch die Lage der Gebeine der Verstorbenen ist ähnlich. Bestätigt wurde das Aufkommen einer Änderung in der Lage der oberen Extremitäten irgendwann in der Wendezeit vom Früh- zum Hochmittelalter. Das Vorkommen von geschmiedeten Nägeln indiziert einen möglichen Zusammenhang mit der Verwendung von zugenaagelten Särgen in demselben Zeitraum. Das häufige Vorkommen von Grabsteinen hat auf die Möglichkeit hingedeutet, dass sie auch auf Gräberfeldern mit Etagengräbern verwendet wurden, was in der Umgebung von Prag beispielsweise nicht beobachtet wurde. Alle Grunddaten zu den Gräbern werden in der Online-Datenbank mittelalterlicher Gräberfelder THANADOS verfügbar gemacht.

PhDr. Ivana **Boháčová**, Ph.D., Archeologický ústav AV ČR Praha, v. v. i., Letenská 123/4, 118 01 Praha 1, Česká republika, *bohacova@arup.cas.cz*, ORCID 0009-0001-9881-5982

Bc. Ivana **Hrušková**, Archeologický ústav AV ČR Praha, v. v. i., Letenská 123/4, 118 01 Praha 1, Česká republika, *hruskova@arup.cas.cz*, ORCID 0009-0003-9983-9024

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.